

HARDRIJDERIJ

OP
SCHAATSEN

te LEEUWARDEN, op Saturdag den 18 Jan. 1825.

OM EENE PRIJS VAN

VIJFTIEN GOUDEN DUCATEN.

NAAMLIJST DER DAARTOE UITGENOODIGDE RIJDERS.

- No. 1. *F. E. van der Wal*, woonachtig te Oudega, oud 29 jaren.
— 2. *Christoffel Raadsveld*, woonachtig te Heerenwal, oud 24 jaren.
— 3. *Aize Geerts Atsma*, woonachtig te Terzool, oud 37 jaren.
— 4. *Wiebren Pieters Speerstra*, woonachtig te Goinga, oud 21 jaren.
— 5. *K. A. Hornstra*, woonachtig te Woude, oud 21 jaren.
— 6. *A. Brandenburg*, woonachtig te Heerenveen, oud 30 jaren.
— 7. *T. P. Buma*, woonachtig te Jutryp, oud 32 jaren.
— 8. *Alle Tewls Hettinga*, woonachtig te Heeg, oud 26 jaren.
— 9. *Jiisk Uiltjes Hoekstra*, woonachtig te Heerenwal, oud 33 jaren.
— 10. *Jelle P. Sipma*, woonachtig te Woudsend, oud 23 jaren.
— 11. *Pier Thomas Stornebrink*, woonachtig te Wijgaard, oud 35 jaren.
— 12. *Lalke Jacobs Wijsma*, woonachtig te Sijbrandeburen, oud 25 jaren.
Prijz 13. *Hantje Jans Speerstra*, woonachtig te Gaauw, oud 34 jaren.
— 14. *Jurjen Juns*, woonachtig te Heeg, oud 21 jaren.
— 15. *Bauke Riepkema*, woonachtig op de Oudefchouw, oud 25 jaren.
— 16. *Ticmen Luiten Krikke*, woonachtig te Oudehaske, oud 33 jaren.

Te Leeuwarden ter Drukkerij van *M. v. d. Bosch*.

Uitgave van

5^e jaargang – nummer 12 – september 2001

Omslagillustraties

Nummer 1 van de 37^e jaargang van het lijfblad van de K.N.S.B dat dit jaar verscheen, begint voor de liefhebber van de kortebaana met een treurig berichtje: "Bij de verbouw van Thialf in Heerenveen overleefde de zogenaamde "poot" van de ijsbaan de renovatie niet. Een en ander betekent dat alleen de kunstijsbaan in Haarlem nog geschikt is om kortebaanwedstrijden te kunnen houden". Een puur zakelijke mededeling waaruit geen enkele emotie spreekt. Hier wordt letterlijk over de gevoelens van de kortebaanliefhebbers heen "gebuldoerd". Hopelijk komt de voor- en achterkant van KD 12 en ook een van de artikelen tegemoet aan de nostalgische gevoelens voor die mooie oude tijd, toen de kortebaan nog volop bloeide.

De illustratie aan de voorkant is een kopie van een ets uit de Honingbije, een boek uit 1765 waarin uitgebreid de Winter "in vier zangen" bezongen wordt. Dit prentje is waarschijnlijk de allereerste afbeelding van een "hardrijdwedstrijd", voorloper van de kortebaanwedstrijd. De achterkant is de deelnemerslijst van de ridders van de in dit nummer van KD beschreven hardrijdwedstrijd van 18 januari 1823. De kenners van kortebaanwedstrijden zullen ongetwijfeld illustere namen tegenkomen!

Tot slot een passend citaat aan het begin van het nieuwe verzamelseizoen:

"Hij die zich verliest in zijn passie

Is minder verloren dan degene die zijn passie verliest".

Een uitspraak van een gepassioneerd (schaatsen) verzamelaar? Mis. Hij is van de heilige Augustinus, die leefde van 354 tot 430.

Annie Broere

Inhoud

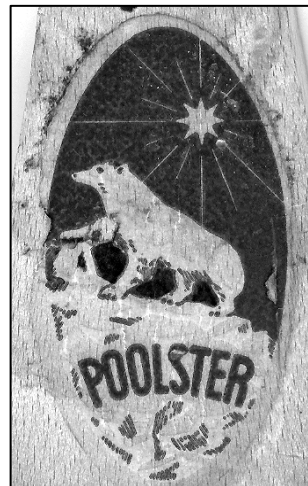
	Blz.
Omslagillustraties	1
Overpeinzingen van de baanveger	.. 2
Boxman, een schaats- en verzamelveteraan	. 3
Wie weet (7)	5
De Tsaar Peter Schaats	. 6
Het relaas van een 63-er	.. 8
Herinneringsmedailles van schaatstoertochten	. 11
Valse schaatsen	.. 13
Valse tegels met schaatsers (11)	14
De trommel (2)	16
De trommel (1)(commentaar op)	. 17
Für den Sammler	17
De pruike	19
Richard Storsberg een fabrikant van "Schraubenschlittschuhe."	22
Friese Rugschaats	.. 22
Boek en Zopie	. 23
Stempelkaart (25) Dirk Plugboer jr.	. 25
Het Krabbelbaantje	. 26
Russische bergen op de Rijd	29
Baanvegerij (7) Crisis in de baanvegerij	. 31
Wie weet (8)	33
Stempelkaart (24) Ruud Boelens	. 34
Iets over het hardrijden begin 19 ^e eeuw en de wedstrijd in 1823 te Leeuwarden	35
Museum "Van bot tot klapschaats"	.. 37
Redactie	38

Overpeinzingen van de baanveger

De stichting "De Poolster" heeft ten doel de producten van de schaatsenmakerijen en schaatsfabrieken als industrieel en cultureel erfgoed, alsmede alle andere zaken die te maken hebben met de schaatscultuur en schaatshistorie voor Nederland te bewaren.

Zij stimuleert de aangesloten verzamelaars tot het verzamelen en uitwisselen van informatie over alles wat te maken heeft met schaatsen in de meest ruime zin.

Dat is een nobel streven van de stichting in wording, maar willen wij verzamelaars dat eigenlijk wel? Ik kan me voorstellen dat soms de belangen van verzamelaars tegenstrijdig zijn. Velen van ons snuffelen al op internet op één van de veilingprogramma's, waar ze een paar Juweeltjes tegen kunnen komen met een heel hoge biedprijs van 25\$, maar ook kunnen bieden op een paar prachtige mooie Amerikaanse krulschaatsen voor de lage prijs van 50\$ tot 100\$. Anderen hebben contacten in het buitenland, waardoor een ware ruilhandel ontstaat. Wat is daar mis mee, niets toch? Laten we eerlijk zijn, afgezien van mooie krulschaatsen, Noord- en Zuid Hollandse schaatsen en ook de in het verleden handvaardig gemaakte Friese schaats (Ik bezit een paar van Thomas Faber Ylst), werden er in het buitenland mooie schaatsen gemaakt. Mijn conclusie is dan ook dat we het in stand houden van het cultureel erfgoed voor Nederland in de meest ruime zin moeten zien.

Wie had dat vier jaar geleden kunnen denken, dat al de voorgestelde plannen verwezenlijkt zouden worden. We mogen stellen dat de uitgave van Kouwe Drukke een succes is geworden, terwijl 't Poolsterpeloton van ± 50 naar 125 verzamelaars is gestegen. We hebben een actief bestuur, dat er voor gezorgd heeft, dat er binnen vier jaar drie veilingen zijn gehouden. Juist deze veilingen noodzaken ons om van de verzamelkring "De Poolster" een stichting te maken. Overwegende of het een vereniging of stichting moest worden hebben we om praktische redenen gekozen voor een stichting. Mede omdat dat de wens was van veel aangesloten verzamelaars. Een andere praktische reden is dat het bewaken van een cultureel erfgoed een eventuele subsidieaanvraag mogelijk maakt. Schaatsen en het maken of fabriceren van schaatsen zijn toch oernederlandse bezigheden, dus een cultureel erfgoed.

Ik meldde al dat het aantal aangesloten verzamelaars behoorlijk toegenomen is. Denk nou niet dat het een clubje van oudere heren is. Weliswaar ligt de leeftijd van de meeste rond de vijftig á zestig, met een paar uitschieters, de heren Boxman en Sluis van in de tachtig. Maar ons jongste lid, Elsemieke Nuyten, is 12 jaar oud, enthousiast schaatsenrijdster (ook wedstrijden), verzamelt alles wat met schaatsenrijden te maken heeft, waaronder ook oude schaatsen. Wat te denken van de jonge Dirk Deelen, die ik, sorry, voor een dame aanzag, omdat zijn moeder hem als lid opgegeven had en het abonnementsgeld betaalde. Hij sleepte op de laatste veiling een aantal mooie schaatsen in de wacht, wat hem in één klap tot een volwaardig verzamelaar maakte.

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst en is hiermee ons culturele schaatserfgoed niet voor jaren verzekerd?

Er was mij gevraagd om een kort verslag te schrijven over de voorjaarsbijeenkomst en de veiling op 19 mei j.l., maar het opnemen van verslagen maakt ons periodiek tot een clubblad. Persoonlijk ben ik daar op tegen.

Huub heeft reeds via het jaaroverzicht hiervan melding gemaakt. Graag wil ik al degenen die meegeholpen hebben bij de voorjaarsbijeenkomst en de veiling, bedanken voor hun inzet. In het bijzonder Krijn en Nel van der Ham voor hun vele werk en hun gastvrijheid. Het was een geslaagde dag, in Meerkerk.

Rest mij nog om al degene, die ons van kopij voorzien, te bedanken want we zijn best trots op ons periodiek, zoals deze nu verschijnt.

Bart van de Peppel.

Boxman, een schaats- en verzamelveteraan

De 89-jarige geboren en getogen Rotterdammer A.G. Boxman fietst nog regelmatig met zijn vrouw vanaf hun flat in de Prins Alexanderpolder naar de Rotte. Een ideale fietsomgeving met in noordelijke richting de vergezichten over de Rottemeren. Natuurlijk heeft Boxman ook op de Rottemeren geschaatst, maar eigenlijk was dat traject te kort voor hem. Zijn leven lang heeft hij gerookt noch gedronken en ondanks zijn hoge leeftijd loopt hij nog altijd rechtop met vaste pas. Zoals hij altijd heeft gedaan en zoals hij zich ook altijd heeft gedragen: zonder omwegen op je doel af gaan. Hij steekt zijn mening nog steeds niet onder stoelen of banken. Tot zijn 63ste jaar heeft hij leiding gegeven aan een succesvol hoveniersbedrijf. Een zekere ijdelheid over wat hij heeft bereikt in zijn lange leven mag hem niet ontzegd worden.

Eigenlijk had hij gymleraar willen worden maar de kosten van die opleiding konden door het gezin niet opgebracht worden. Op 14 jarige leeftijd, in 1926, kwam hij in dienst bij de firma Hartlieb, een kwekerij van bloemen en planten. Daar heeft hij het vak geleerd totdat hij in 1932 in dienst moest. Na zijn diensttijd is hij hovenier geworden en werkte hij onder andere mee aan de Tentoonstelling Prima Vera. Tijdens de mobilisatie zat hij in Opeusden en heeft daar veel geschaatst op de bevroren uiterwaarden van de Rijn of op de ijsbaan van Zetten-Andelst. De winter van 1939 – 1940 was al vroeg ingevallen en zeer streng. De tankgrachten in de Betuwe moesten opengehouden worden met grote ijsbijlen

en ijszagen Na de demobilisatie keerde hij terug naar Rotterdam en nam het hoveniersvak weer op. Hij heeft vervolgens alle Rotterdamse Bloemententoonstellingen meegemaakt en uitgevoerd, waaronder de Rotterdamse Floriade in 1960. Hij ontwierp de aankleding van het Internationale Concours Hippique in Rotterdam en verzorgde de uitvoering ervan. Hij bekleedde bestuursfuncties in de hovenierswereld. Hij is al 60 jaar lid van de Koninklijke Maatschappij van Plantkunde, en was lid van het bestuur van de Tuinbouwschool en lid van de Examencommissie.

Zijn doelgerichte instelling heeft hem ook als verzamelaar van schaatsen bekendheid gegeven. Boxman heeft in Rotterdam en wijde omgeving 36 exposities van schaatsen verzorgd en deze met lezingen toegelicht. Hij is een van de weinige verzamelaars die begonnen is met verzamelen

nadat hij met pensioen was gegaan. Tijdens zijn arbeidzame leven als zelfstandig ondernemer is hij zich blijven con-

centreren op zijn hoveniersbedrijf in Kralingen. Dat wil niet zeggen dat zijn interesse voor schaatsen pas na zijn 65ste ontstond.

Integendeel: als kleine jongen werd hij al gegrepen door het wonder van het schaatsen. Toch kreeg hij als kind geen schaatsen van zijn vader. Zijn vader was eens ternauwernood uit een wak gered en die ervaring bezorgde hem een levenslange angst voor het ijs. Toen de jonge Boxman als 14 jarige jongen op de kwekerij van Hartlieb kwam werken, tussen de sloten en het Gouds kanaal, was hij al tijdens de eerste ijswinter in de ban van het schaatsen en kocht hij tegen de wens van zijn vader voor f 1,25 een paar Friese schaatsen van een collega. Zijn eerste opzienbarende tocht was een pijpentocht naar Gouda in 1929, die hij samen reed met een oom. De strenge winter riep bij oudere mensen herinneringen op uit de legendarische winter van 1890-1891. Her en der werden op de openbare weg voor het arme en vaak werkloze volk vuurpotten aangelegd om zich bij te warmen. Voor Boxman betekende de pijpentocht naar Gouda een belangrijke basis voor zijn verdere liefde voor het tochten rijden. Niet in de laatste plaats omdat zijn oom, die de schaatser van de familie was, zijn vader ervan overtuigde dat hij goede schaatsen moest hebben omdat 'het jong zó kon rijden'. Hij en zijn oom waren in Rotterdam teruggekeerd, behangen met pijpen en stroopwafels. En vanaf die tijd was zijn vader trots op de schaatsprestaties van zijn zoon.

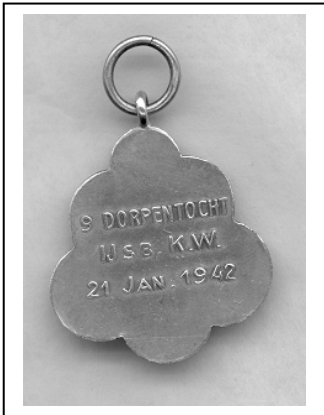
Na de mobilisatiewinter van 1940 in de Betuwe kon Boxman in de winters van 1941 en 1942 volop genieten van het schaatsen. Immers de grond was bevroren en voor een hovenier viel er weinig op het land te doen. Op 21 januari 1942 reed hij samen met een knecht de Negendorpentocht van circa 65 km door de Krimpenerwaard, vanuit Stolwijk, op houten noren van Batavus. Er waren ongeveer 2500 deelnemers waarvan er velen in oranje kleding de tocht reden als stil protest tegen de bezetting. Dat voelde als een feest en een bevrijding. Tot hun verbazing kwamen Boxman en zijn knecht als 13^e en 14^e aan.

Vier dagen later reden zij een Zuid-Hollandse merentocht vanuit Elfhoeven (Reeuwijkse Plassen) bij Gouda van 100 km lang. Nu eindigden zij als eersten van de 300 deelnemers. De tocht voerde van Gouda naar Uithoorn en terug. Na aankomst in Gouda moesten Boxman en zijn tochtgenoot nog op schaatsen terug naar Rotterdam. In die winter ging hij nog een paar keer naar Gouda op schaatsen om zwart en voor veel geld voedsel te kopen voor het gezin. Bij Broodje van Kootje was altijd wel wat te koop.

Eind 1945 meldt hij zich bij de Sportschool in Rotterdam voor indoortraining. Hij bleef daar tot zijn 70ste elke week trainen. Zijn eerste Elfstedentocht is die van 1947. Bij Parrega bleken zijn ogen te zijn bevroren door de snijdende kou en moest hij in Bolsward van het ijs. Vandaar werd hij vervoerd naar Leeuwarden. Daar wachtte hij zijn stadgenoten bij de finish op. Als 55ste in de tocht, maar als eerste Rotterdammer kwam J. den Outer aan. Boxman stuurde een telegram naar de familie Den Outer en Den Outer zal het telegram altijd bewaren bij zijn kruisje. In 1954 toen de omstandigheden gunstiger waren, nam hij zijn sportieve wraak op de voortijdig gestaakte Elfstedentocht van 1947 en kon hij zijn Elfstedenkruisje in ontvangst nemen. Hij reed vele meren-, polder- en dorpentochten. In 1963 reed hij een IJsselmeertocht van Medemblik, Stavoren, Hindeloopen, Workum en terug naar Medemblik. Het werd een indrukwekkende en moeizame tocht. Ter hoogte van Medemblik, net uit het zicht van de kust, was zelfs een man volkomen de kluts kwijt omdat hij op de woeste ijsvlakte helemaal gedesoriëteerd was geraakt. In 1971 deed Boxman als enige Rotterdammer mee aan de eerste internationale toertocht van Zweden, waarvan hij de herinneringsmedaille en –certificaat nog bewaart.

Na zijn pensionering is hij omstreeks 1980 met het verzamelen van schaatsen begonnen. De Poolster bestaat dan al, maar het aantal aangesloten was gering. Er is nog redelijk gemakkelijk aan bijzondere schaatsen te komen al is hij van mening dat hij toen te zuinig is geweest, een inzicht dat bijna iedere verzamelaar na verloop van tijd overvalt. Door het

verzamelen krijgt hij bekendheid in de omgeving. Hij verzorgde diverse tentoonstellingen en gaf lezingen. Inmiddels heeft hij zijn topstukken overgedaan aan een dochter die in Amerika woont, maar met de schaatsen die hij nog heeft kan zeker nog een fraaie tentoonstelling worden gepresenteerd. Naast de schaatsen heeft hij een aardige collectie kinderboeken met winter- en schaatsverhalen.

Hij is een individueel ingesteld mens, zoals hij zelf zegt. Dat houdt hem scherp. Zijn devies is dan ook dat men na zijn arbeidzaam leven actief moet blijven en aan de maatschappij moet blijven deelnemen.

Hij kan het weten, want met 89 jaar heb je wel recht van spreken. Wat hem bovendien heeft aangesproken in de

ijssport is dat deze sport van iedereen is, van arm en rijk, en je blijft er gezond bij. Wat de natuur te bieden heeft beschouwt hij als het beste recept!

Wiebe Blauw

Nawoord

Staat Huize Boxman de laatste twintig jaar voor een belangrijk deel in het teken van schaatsen, bijna even opzienbarend is de kunstzinnige nijverheid die zijn vrouw al jaren aan de dag legt. Mevrouw Boxman heeft zich de vaardigheid eigen gemaakt om tasje te maken van geregen kraaltjes. Deze kunstnijverheid werd (en wordt nog) vooral in Schagen en omgeving bedreven. Het maken van één tasje neemt al gauw een paar maanden in beslag. De grootte van de kraaltjes van slechts een paar millimeter en de noodzaak om het patroon nauwgezet te volgen vereisen een hoge concentratie. Mevrouw Boxman is hierover zeer bescheiden, maar ook deze producten van een oude Nederlandse cultuur verdienen het tentoongesteld te worden.

(Afbeelding: voor- en achterzijde van de originele medaille van de 9 Dorpentoelt van 21 jan. 1942, uit de collectie van Wiebe Blauw)

Wie weet (7)

Ed Braakman vraagt wie de eigenaar is geweest van het slagmerkteken "IJSNOCHT" volgens Wiebe Blauw (Friese schaatsenmakers) is vanaf:

1918 tot 1940	Hotse Nijdam
1937 tot 1942	Klaas Nijdam
1958 tot 1983	Tjetse Nijdam
1955 tot 1983	Zandstra
? tot ?	eigendom van Zwolsman
? tot ?	eigendom van Gaastra

Het bureau Merkgeregistratie zegt dat er slechts één eigenaar kan zijn van een naam.

Bij verkoop wordt deze naam meestal meeverkocht.

Zoals we zien, zijn er verschillende eigenaren die elkaar in jaren overlappen.

Wie kan Ed een juist antwoord geven of wie is rehtens eigenaar van deze naam?

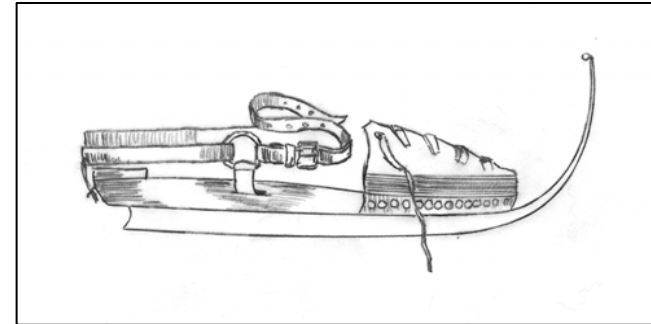
Antwoorden gaarne aan de redactie melden, dan komen we in het volgend nummer op terug.

De Tsaar Peter Schaats

In de catalogus van de schaatscollectie Wiebe Blauw, die gemaakt is voor de veiling in mei van dit jaar, staan twee nummers vermeld die als Tsaar Peter model gekwalificeerd zijn. Het gaat om een Waddinxveense schaats van Nooitgedagt (nr 244) en een zwierschaats van Ruiters Akkrum (nr.314). Omdat ik dit historisch gezien, geen juiste omschrijving vind, wil ik de zaken eens op een rijtje zetten. Allereerst moeten we de vraag beantwoorden: hoe komt de naam Tsaar Peter schaats tocht in de wereld? Hoogstwaarschijnlijk is deze naam ontleend aan het boekje "De Schaatsenrijder of zekere handleiding om in korten tijd zonder gevaar te leren schaatsenrijden", geschreven door iemand met de nog steeds mysterieuze initialen A.v.D. Dit boekje is geschreven in 1848 en uitgegeven bij de gebroeders Taats te Amersfoort. Achterin dit boekje staan de in die tijd meest gangbare typen schaatsen afgebeeld.

De schrijver was een kenner en misschien zelfs een verzamelaar, want hij schrijft in zijn voorwoord als hij de zes soorten beschrijft: "Meer dan vijftig soorten hebben wij voor ons liggen, welke echter meestal slechts in kleine afwijkingen van elkaar verschillen".

Dus ook toen al veel variaties. Ik krijg trouwens wel de indruk dat hij zich beperkt tot de Hollandse schaatsen, op één uitzondering na. Hij beschrijft namelijk ook een Engelse schaats.

Tegenwoordig noemen wij dit type de Whittlesea runner of Go-Ahead schaats. Als nr.4 en 5 beschrijft A.v.D. de Peter schaatsen als volgt: "No. 4 en 5 zijn gewone en Friese schaatsen voorzien van voren van eenen schoen, welke aan de bovenzijde wordt digt geregen; van achteren op

het voetstel is een koperen rand bevestigd, waarin de hak van de laars of schoen geplaatst wordt. Hierboven is een lederen hielboord aangebracht, waaraan zich een riem met gesp bevindt, ten einde de achtervoet te sluiten. Deze toestellen geven aan de schaatsen de naam van Peter schaatsen en wel naar den Russischen Csaar Peter de Groote, die in 1697 te Zaandam verblijf hield en door wie dit toestel zoude zijn uitgevonden".

Je merkt dat ook de schrijver in zijn laatste zinsnede "zoude zijn uitgevonden" zich voorzichtig uitdrukt en aangeeft dat het niet zeker is dat Tsaar Peter dit "toestel" heeft uitgevonden. Wij zouden dit "toestel" trouwens tegenwoordig schaats schoen noemen. Het is dus meer een bijzonder soort van bevestiging op bestaande typen. Ook in De Natuurlijke Historie van Holland, deel 3, door J.le Francq van Berkhey uit 1773 worden al interessante dingen gezegd over de bevestiging van de schaats op de schoen.

Voorts, zo lezen we deze auteur, "heeft men er ook met Kooperen of IJzeren Zoolplaten; en sommigen laten er lederen Schoenen om maken; deze (de een) schroeft de Schaatsen aan den Schoen; en geene (de ander) verkiest riemen, waarmede hij de Schaats aangespt; doch een recht Liefhebber houdt het gemeenlijk met banden, als de gereedste en beste wijze om de Schaats vast aan den voet te binden" (blz.1368/69)

Le Francq van Berkhey kent niet de Peterschaats, althans hij gebruikt de naam niet. En of de riemen de beste manier waren om de schaatsen aan de schoenen te binden is ook nog maar de vraag. Het was in ieder geval wel de goedkoopste manier.

Even vast en gemakkelijk als een vaste schaatschoen
 Geen loszittende schaatsen.
 Geen pijnlijke enkels bij knellende riemen, veters of banden.
 Geen schoenen om den hals bij een schaatstocht.
 Geen schoenen deponeren in een tent op de baan.
 Op elke schaats te bevestigen en goedkoop.
 Met lage schoenen naar het ijs en dan prettig rijden.
 Voor Dames en Heeren te verkrijgen.
 In zwart of bruin leder of geïmpregneerd linnen.

WIJZE VAN BEVESTIGING.
 De schoen die met L gemerkt is, moet op de linker schaats, die met R gemerkt is, moet op de
 rechterschaats bevestigd worden.
 Men schroeft eerst de hakplaat op de schaats, trekt dan de zoolplaat zooveel naar voren, dat
 er geen ruimte meer in het leer zit en schroef dan de zoolplaat op de schaats.
 Zorgt dat de schroefjes van de hak en zoolplaat in het midden van de schaats bevestigd zijn.
 Bij aanbinden Uw hak flink naar achter drukken.

Octrooi aangev. No. 74819

de baan, met lage schoenen naar het ijs en dan prettig rijden, en op elke schaats te bevestigen en goedkoop zijn de meest in het oog springende.

Ondanks deze voordelen - het spaart ook nog eens een paar hoge laarzen uit - zijn deze schaatschoenen geen succes geworden, want de bedenker ervan heeft eind dertiger jaren zijn octrooiaanvraag ingetrokken.

U begrijpt nu wel dat de in de catalogus genoemde schaatsen, aangekondigd als model Tsaar Peter, schaatsen waren met de hierboven genoemde Practicus schaatschoen er op gemonteerd. Ik begrijp wel dat Wiebe deze schaatsen op een bepaalde manier moest omschrijven. Ik hoop met dit artikel echter wat meer achtergrondinformatie gegeven te hebben over wat de koper nu precies gekocht heeft. Ook mogelijk toekomstige kopers kunnen er misschien hun voordeel mee doen!

Anrie Broere

Noot redactie:

Een gelijksoortige schaats, als de Tsaar Peter Schaats uit het verhaal van Anrie Broere staat afgebeeld in het boekje "Historische Schlittschuhe" van Fred de Vegt.

*Het bijschrift luidt: Prunkschlittschuhe für Damen
Hergestellt von C.W. Wirths,
Hütz/Remscheid, Deutschland.
1824*

En hoe zit het nu met de schaatsen uit de catalogus? In de dertiger jaren van de vorige eeuw-de crisisjaren- is er iemand op het idee gekomen een schaatschoen te ontwerpen die op elke willekeurige schaats geschroefd kon worden. Hij noemde zijn vinding Practicus schaatschoen en vroeg er zelfs octrooi op aan (onder nr 74819) Hij had zelfs aparte schaatschoenen voor dames en heren. Het damesmodel was gemaakt van bruin sportleer, het herenmodel was van zwart leer.

Deze schaatschoenen werden verkocht in een keurig kartonnen doosje met daarin een zakje met koperen schroefjes, zodat je zelf de schaatschoen op de schaats kon vastschroeven.

In het begeleidend reclamefolderje noemt de ontwerper een groot aantal voordelen: geen loszittende schaatsen, geen schoenen om den hals bij een schaatstocht, geen schoenen deponeren in een tent op

Het relaas van een 63-er,

1963 was het laatste jaar van mijn bosbouwstudie in Wageningen. In de herfst van '62 had ik nog aan een veldexcursie in Duitsland meegedaan. Op een groot landgoed in Hessen kwam tijdens een demonstratie houtslepen een dikke beuketak loodrecht naar beneden. Op mijn schouder. De boswachter heette Strauss, de houtvester Wagner en samen brachten ze me naar het ziekenhuis. De arts constateerde een flinke barst in mijn schouderblad en schreef drie maanden rust voor. Niettemin, een slechte voorbereiding voor een eventuele elfstedentocht.

Desondanks stond ik in januari '63 regelmatig op de schaats en kreeg zelfs enige bekendheid bij wedstrijden vanwege de ijspegels in mijn baard. Later, tijdens de elfstedentocht, bleek dat ook als herkenning te dienen. In de buurt van Bolsward sommeerde bijvoorbeeld Verkade om een groepje te vormen met "de baard".

Voor het echter zo ver was moest ik voor mijn hoofdvak examen afleggen op 17 januari om twee uur. Aangezien ik ook daarbij neigingen vertoonde om de beste te willen zijn, heeft dat examen de gehele middag geduurd, tot ongeveer vijf uur. Ik had ook om drie uur als geslaagde kunnen vertrekken. Maar ik raakte in discussie met de prof, die weliswaar erg aardig was, maar die zijn ervaringen in de tropen had opgedaan. Ik moest examen

doen in de bosbouw voor de gematigde streken en wist er aardig wat meer over te vertellen dan hij.

Daarna vertrok ik met mijn verzorgers in een oude volkswagen in het donker over gladde wegen en in de mist naar Leeuwarden. Aankomst 22.00 uur. Helaas was mij niet bekend dat mijn vader reeds via een collega de inschrijving had geregeld.

Vandaar dat ik de volgende ochtend de keuze had uit twee rugnummers. Ik koos voor nummer 170, hoewel daardoor mijn naam soms verkeerd in de boeken stond (Oldekamp in plaats van Oldenkamp).

Eigenlijk was de tocht naar Leeuwarden minstens zo bar als de elfstedentocht van de volgende dag. Ik herinner mij de kou, de mist en de gladheid. Verder was Leeuwarden toen een verlaten oord midden in de nacht.

Maar op mijn logeeradres werden we goed onthaald. Mijn verzorgers stopten me om twaalf uur toch maar in bed. Mijn twee verzorgers vormden een zeer goed en deskundig team. De ene had veel ervaring met wielervoeren en de ander kende alle weggetjes in Friesland.

Workum voor de dijk met Yska (achter) en

Boeze-rooij (midden) Oldenkamp met baardpegels.

De meesten van het groepje van "de baard" kregen dat de volgende dag ook al gauw in de gaten. Ik was de enige die regelmatig verzorging kreeg. De volkswagen heeft daardoor wel twee spatborden achtergelaten in het gevecht met auto's van radioverslaggevers.

In feite heb ik de elfstedentocht “verloren” door mijn gebrek aan voorbereiding. Ik had geen idee hoe de start eruit zou zien en hoe het ijs was. Op alle wedstrijden was ik tot dan rustig naar de kop gegleden. Dat bleek dus een vergissing op deze elfstedentocht. De veel te smalle baan veroorzaakte bij passeren slechts valpartijen. Ergens ben ik ook nog door het ijs gezakt bij een dergelijke passeerslag. De vorige dag was daar een trekker doorgegaan.

Workum na de dijk, weer met Boezerooij (midden) en Yska (achter), toen lag ik op de 10^e plaats

Op het IJsselmeer tenslotte lukte het bijna, samen met Yska en van Boezerooij, om het gat met de kopgroep dicht te rijden. Maar even later ging Paping er vandoor en moesten we na diverse hergroeperingen het “baardgroepje” maken. De kern van ongeveer tien rijders bleef tot Bartlehiem bijeen en lag toen op de achtste plaats

De vele valpartijen hadden hun tol geëist. Twee kromme schaatsen leverden ook veel hinder op. Bij Bartlehiem had ik wat rust nodig, terwijl daar mijn verzorgingsploeg niet kon doordringen vanwege de sneeuwduinen. Een “aardige” man probeerde mijn schaatsen

los te krijgen en wilde mij doen geloven dat het gezonder zou zijn om met hem in de auto naar de finish te gaan. Pas in '97 heb ik begrepen dat ik daarop ontzettend kwaad ben geworden. In '97 was er namelijk een radioreportage met herinneringen aan de zware tocht van '63. Een inwoner van Bartlehiem vertelde smakelijk dat de mannen van '63 wat anders reageerden op ontberingen dan de gestroomlijnde pakken van tegenwoordig. Ze beschreef vervolgens de woeste geluiden waarmee ik mijn veters weer vastmaakte, alle Friezen vervloekte en toch op weg ging naar Dokkum.

Na zo veel jaren zijn de beelden in de herinneringen zeer selectief geworden. Je hebt eigenlijk mederijders nodig om het beeld een beetje in de juiste proporties te houden. Maar het beeld van de tocht op weg naar Dokkum staat nog haarscherp op mijn netvlies. Grote sneeuwduinen, sterke tegenwind. Ploeteren was het. Moet je ook Paping nog tegenkomen, die op de gladde stukken door de rugwind net genoeg vaart kreeg om door de duinen heen te komen. Ik heb nog naar hem gekeken en waarschijnlijk zal ik mijn muts even afgedaan hebben, hoewel ik daar niet zeker van ben.

Uiteindelijk ben ik als 44^e in Leeuwarden aangekomen. Na verzorging ging ik strompelend met bloemen naar de telefoon om de sociëteit in Wageningen verslag te doen, alwaar een geweldig feest uitbrak en een inzamelingsactie ontstond voor nieuwe schaatsen.

Vanwege mijn maat 48 is Havekotte een paar dagen later zelf naar Deventer afgereisd met enkele grote maten Viking. Een bus medestudenten was daarbij aanwezig om boter bij de vis te doen en mij vervolgens de eerste wedstrijd na de elfstedentocht te zien rijden. Dat stelde technisch gezien niet veel voor. De gewrichten en spieren hadden nog niet de souplesse voor een fatsoenlijke schaatsbeweging.

Mijn vriend, de verzorger en eigenaar van de volkswagen, heeft mij op 18 januari 's avonds nog naar mijn ouders in Assen gebracht en is daarna zelf op weg naar Wageningen gegaan, vanwege studieverplichtingen. Diep in de nacht is hij in Ommen gestrand door sneeuwblindheid. Hij had in 36 uur meer meegemaakt dan ik, die eigenlijk niet veel meer te doen had dan op slecht ijs, met veel sneeuw en scheuren, soms op land schaat send omdat de sneeuwschuif die voor ons reed naast de baan opereerde, met de blik op oneindig Leeuwarden moest zien te bereiken. Vroeg of laat zou dat wel lukken.

Nu ben ik inmiddels 63 en heb de nodige schaatsen versleten waaraan speciale herinneringen kleven. Niet in het minst aan die van de tocht van '63, die daarna echt versleten waren. Geleidelijk heb ik mijn eigen relikwieën aangevuld met houten schaatsen, die meestal van de zolder van bekenden afkomstig waren. Ondertussen heb ik ook wat variatie aangebracht via aankoop. Ongeveer drie honderd paar schaatsen liggen in dozen en kisten te wachten tot ik tijd zal vinden om ze te rubriceren en in een nog uit te ruimen schuur zal uitstallen. In die schuur kom ik dan ook nog een verzameling oud bosbouwge reedschap tegen.

Ik verzamel dus eigenlijk vanwege mijn binding met het gebruik uit het verleden. Zoals het ook in mijn vakgebied opgaat: “Het bos waar we nu van genieten is ontstaan onder omstandigheden die zich niet herhalen. Daarbij word ik gedreven om de fenomenen uit de tijdreeks toch steeds goed in beeld te houden”.

Leffert Oldenkamp

Avertentie

Mevrouw v/d Wal in Groningen, telefoon 050 5779382, heeft de afgelopen 20 jaar documentatie verzameld over schaatsen. Zij stelt het beschikbaar voor een liefhebber. Anders belandt het bij het oud papier.

Herinneringsmedailles van schaatstoertochten

Ik verzamel weliswaar geen schaatsen zoals de meesten van u, maar van de schaats-sport ben ik een groot liefhebber. En dan vooral van het rijden van tochten.

Het verzamelen van bijbehorende herinneringsmedailles werd daarbij van lieverlee een hobby, waarop ik in dit artikel wat nader in wil gaan.

Als je veel tochten rijdt, bouw je in de loop der jaren een hele collectie medailles op. In het begin berg je ze alleen maar op, maar op een gegeven ogenblik ontdek je de schat aan informatie die een dergelijke verzameling in zich herbergt. Je leert de winters kennen waarin geschaatst kon worden, je ontdekt dat sommige tochten al heel lang bestaan, maar ook dat tochten verdwijnen en nieuwe tochten ontstaan, dat namen veranderen.

En dan die schitterende afbeeldingen op sommige medailles: van veel dorpen en streken in de waterrijke gebieden van ons land heb ik daardoor de meest karakteristieke plekjes leren kennen. Het is in ieder geval informatie, die nieuwsgierig maakt, althans zo vergaast het mij.

Omdat ik beroepshalve dagelijks bezig ben met het ontwerpen van geautomatiseerde systemen, ontstond al gauw de behoefte om een dergelijk systeem voor mijn verzameling medailles op te zetten. Uiteraard heb ik eerst nagedacht over wat mij daarbij nu eigenlijk voor ogen stond en vervolgens heb ik een ontwerp (een soort blauwdruk zeg maar) gemaakt. In zo'n ontwerp geef je aan welke gegevens je wilt opslaan en hoe de opgeslagen gegevens gestructureerd zijn. Als het ontwerp goed is en de benodigde gegevens correct zijn ingevoerd, kan het systeem op bijna elke vraag een antwoord even. Het antwoord op vragen als "Welke Zuidhollandse toertochten van 50 km of langer zijn in 1987 gereden?" of "Op welke datums in 1985 is de Grote Waterland-Oosttocht gereden?" staat in enkele seconden op het scherm of op papier. Voorwaarde is uiteraard wel dat alle gegevens

ring, stempelkaart en stempels

correct en volledig zijn. Het verzamelen van al die gegevens is, zeker als je jezelf de verplichting oplegt dat alles klopt, een heidens karwei. De gegevens van ijsclubs, die tochten organiseren blijken vaak onbetrouwbaar. Soms zijn gegevens zoekgeraakt of in bepaalde jaren niet bijgehouden. Ook komt het voor dat verschillende bronnen elkaar tegenspreken. Zelfs de naam van de tocht en de datums op medailles blijken in een enkel geval niet te kloppen. De uitdaging is dan om er toch achter te komen hoe het precies zit.

Al doende ben ik er achter gekomen dat het verzamelen van medailles slechts een deel van mijn hobby is: Het zijn vooral de toertochten die mij interesseren; Een medaille is maar één van de vele facetten van een toertocht. Stempel- en startplaatsen, ijsclubs, routes, afstanden, aantal deelnemers

Botsholtocht 1-2-1976 de geschiedenis, bewegwijze-

ring, stempelkaart en stempels zijn anderen facetten.

Om op de medaille terug te komen: Een medaille is door een bepaalde firma gemaakt; Een medaille is van een bepaald materiaal gemaakt; Een medaille heeft een vorm; Een medaille zegt soms niets, maar vaak heel veel over de tocht of tochten waarvoor hij gemaakt is. Een medaille weerspiegelt soms de tijd waarin hij gemaakt is.

De ervaring leert, dat de zorg die wordt gestoken in het ontwerp en de kwaliteit van een medaille heel vaak parallel loopt aan de zorg die besteed wordt aan een tocht.

Via de medailles ben ik dus terecht gekomen bij de toertochten en hun geschiedenis. Een breed terrein waar beperking geboden is. Als Noord-Hollander richt ik me actief op de eigen provincie. Uiteraard laat ik op een rommelmarkt een medaille uit een andere provin-

cie niet liggen. Het bezoeken van rommelmarkten is overigens een moeizame manier om je collectie uit te breiden. Sneller werkt het om contact te leggen met mensen waarvan je vermoedt dat ze je verder kunnen helpen, maar daarover straks meer.

Eén van de leuke aspecten van mijn hobby is: het vinden van manieren om informatie te verzamelen over schaatstoertochten. Vele mensen, boeken, bestuurders van ijsclubs e.d. kruisen daarbij je pad. Het vinden van een medaille is vaak de aanzet voor een speurtocht naar informatie over de tocht waar de medaille een herinnering aan is. Het eerste probleem dat daarbij opdoemt, is niet zelden het antwoord op de vraag "Om welke tocht gaat het hier"? De naam ontbreekt op de medaille, er staat wel een naam op de medaille, maar deze naam komt niet voor in de door de KNSB uitgegeven lijst met namen van tochten in Nederland of, een andere mogelijkheid, de naam komt meerdere malen voor in deze lijst. Ook vind je afkortingen op medailles: meestal betreft de afkorting de naam van de tocht, maar ook wel eens de naam van een ijsclub, de naam van een start- of stempelplaats of een op de medaille afgebeeld object. Waar je altijd op bedacht moet zijn, zijn fouten. De medaillemaker heeft het handschrift van de opdrachtgever niet goed gelezen, de opdrachtgever heeft domweg een fout gemaakt, etc.

Mijn verzameling bevat momenteel ruim 600 verschillende medailles. Interessante tochten zijn -om bij Noord-Holland te blijven- o.a. de Bannetocht, de Eilandspoldertocht en de Dorpentochten uit de veertiger en vijftiger jaren. De Eilandspoldertocht (De Rijp, Schermerhorn, Groot Schermer, Graft, Driehuizen, West-Grafdijk, Oost-Grafdijk) b.v. is sinds 29 december 1962 in totaal 76 keer verreden (de wedstrijdtochten niet meegerekend) en voor al deze tochten is een eigen medaille geslagen. Met de enthousiaste hulp van mede Poolsterlid Dirk Plugboer uit Groot Schermer heb ik er daarvan inmiddels 43 in mijn bezit. Zoals ik al zei is het bezoeken van rommelmarkten één van de manieren om aan nieuw materiaal te komen. Een andere manier is om ruilmateriaal te verzamelen en dat met andere mensen met een zwak voor ijs en aanverwante zaken, zoals leden van de Poolster, te ruilen voor medailles. Het gevaar daarvan is dat je voor je het weet ook schaatsen, boeken, speldjes, tegeltjes e.d. verzamelt. Mijn vrouw vraagt wel eens: "Wat verzamel je nou eigenlijk?" Mijn antwoord luidt stevast: "Medailles, de rest is ruilmateriaal". Maar ik heb de indruk dat ze me -terecht- niet helemaal gelooft.

Wiebe Blauw, de enige echte medailleverzamelaar die ik ken, en ondergetekende hebben het plan opgevat om een catalogus samen te stellen van de medailles van de Noord-Hollandse toertochten. We hopen dat de leden van de Poolster ons daarbij een handje kunnen helpen. Het beste bronmateriaal zijn natuurlijk de medailles zelf, maar ook kennis en gegevens over toertochten (datums, afstanden, route, stempelkaarten, start- en stempelplaatsen e.d.) zijn van harte welkom.

We willen wat de inhoud en vorm van de catalogus betreft bescheiden beginnen. Daarna kunnen we e.e.a. uitbouwen en completeren en in een fraaier jasje steken.

Nico Buijze

Vervolg: Herinneringsmedailles van schaatstoertochten

Voor reacties: W.J. Blauw N.J. Buijze
Endegeesterstraatweg 13 Jan Nieuwenhuijzenlaan 48
2342 AJ Oegstgeest 1141 HX Monnickendam
telefoon: 071.5283319 telefoon: 0299.657594
email: w.blauw@planet.nl e-mail: nico.buijze@planet.nl

Noot redactie:

Wie kan het vraagtken invullen, onder de medaille van de 5^e dorpentocht? Dit kan 1955, 1956 of 1957 zijn. Gaarne aan de redactie en bovenstaande auteurs doorgeven

Valse schaatsen

“Prima idee”, noteerde de redactie bij de suggestie van Ad Huipen om valse schaatsen te gaan inventariseren (zie stempelkaart 22 in KD11). Volkomen mee eens was mijn eerste gedachte. Hierbij denk ik aan de krulschaatsen die ik bezit en waarvan mogelijk de krul niet authentiek is. Dat ik dat bij de koop over het hoofd heb gezien! Stom. Na jaren kan ik daar nog de pest over in hebben. Ik moet er niet aan denken ooit eens de zwaantjes te kopen, waarvoor de Poolster gewaarschuwd heeft.

Vervolgens vroeg ik mij af: wanneer noemen we schaatsen eigenlijk vals? Wat doen we met onze “Nooitgedacht” Honderd procent vals, zei men destijds in IJlst. En met onze **K.H.S.** Breinermoren? Vals spel oordeelde indertijd de rechter. En wat te denken van Ouderkerkers die in grote aantallen door Nooitgedagt zijn gemaakt? Van Leerdamse/Haastrechtse schaatsen (of zo je wilt Ameider klompen), die perfecte kopieën zijn van Hollandse modellen en door Ruiters bovendien van een goed klinkende naam zijn voorzien? Hoe te oordelen over Friese schaatsen die bij miljoenen in Remscheid zijn gemaakt? En dan zijn er nog de schaatsen met de naam van de wederverkoper, die zelf nog nooit één schaats gemaakt heeft. Misschien waren de Friese en Duitse fabrikanten wel de grootste schaatsenvervalsers! (Word ik door deze opmerking geroyeerd als lid van de Poolster?) (Red.: nu draaf je wel een beetje door).

De door mij geschetste situatie komt misschien wat negatief over. Het is echter uitsluitend mijn bedoeling om de problemen aan te geven die zich voordoen bij het beoordelen van vervalsingen. Als twee mensen onafhankelijk van elkaar een zelfde schaats ontwikkelen kun je toch moeilijk spreken van een vervalsing (bijv. de Combinoor). Eerst moet eens goed gedefinieerd worden wanneer we van een vervalsing spreken. Welke criteria gebruiken we daarbij? Waar ligt de grens? Zijn er juristen onder de Poolsterleden die zich eens over dit probleem willen buigen? Die moeten dan natuurlijk wel met een formulering komen waar wij als schaatsverzamelaars mee uit de voeten kunnen

Nico Pieterman

Redactie: *Ik denk dat je bij de Combinoor kan spreken van het opnieuw ontwerpen van een schaats. Dat Jan Kaay de wetenschap had, dat er ruim vijftig jaar voor hem iemand is geweest die op hetzelfde idee was gekomen, betwijfel ik. Waarom zou hij anders een prototype door mijn vader hebben laten maken waarmee hij zijn octrooi op de combinoor aanvraagde.*

Bart van de Peppel

Valse tegels met schaatsers (11)

Als een artikel waardevol wordt, zijn er altijd lui die zich op het maken van vervalsingen gaan toelagen. Daarom is het niet verwonderlijk dat er tegenwoordig af en toe ook al valse schaatsen opduiken. Elders in dit nummer van Kouwe Drukke wordt voor dit onderwerp aandacht gevraagd. En waarom zouden er ook geen valse tegels gemaakt worden? Ik noem eerst een paar voorbeelden, die laten zien dat de grens tussen echt en vals overigens niet altijd zo duidelijk is. Zo is het in de 19^e eeuw voorgekomen dat in een wand met fraaie polychrome 17^e eeuwse tegels een aantal tegels erg beschadigd of verdwenen was. Geen gezicht! Dus werd er een tegelfabrikant benaderd om de ontbrekende tegels na te maken. Deze slaagde daar zo goed in dat de bijgemaakte tegels niet van de oude zijn te onderscheiden. Noem je dit vervalsingen?

Een tweede voorbeeld, uit de zeventiger jaren van de net afgelopen eeuw. Ergens in den lande woonde een vakman die de kunst van het tegelbakken zo goed onder de knie had, dat hij zich afvroeg of hij ook tegels kon maken die niet van oude te onderscheiden waren. Eens proberen! Er werd een serie schepen met gekleurde vlaggen (een gewild artikel bij verzamelaars) gemaakt. Waarlijk juweeltjes. Niet van 17de eeuwse schepentegels te onderscheiden! Onze van Meegeren verkocht de tegels argeloos voor een redelijk nieuw-prijsje door aan een handelaar, die geld rook en ze als antiek doorverkocht. Dus voor prijzen die het tien- tot het twintigvoudige waren van wat hij ervoor gegeven had. Wat niet als vervalsing bedoeld was, kwam door een louche figuur uiteindelijk toch als vals op de markt. Er is nog een rechtszaak over geweest, waarbij de handelaar veroordeeld werd. Maar deze was toen al naar het buitenland uitgeweken.

De vraag rijst weer: wat noem je vals? Ik ken een serie bijbeltegels die nog geen 50 jaar geleden gemaakt zijn, maar waarvoor 18de eeuwse witte tegels gebruikt zijn. Deze tegels werden beschilderd met bijbelse voorstellingen en opnieuw gebakken. Daarna werden ze als 18de eeuwse tegels aangeboden, meestal tegen niet al te hoge prijzen. En daar trap je dan soms in, zoals ook ondergetekende.

Tegeltableau, schaatsende figuur achter slee. Vervalsing?,

En nu kun je dat als schaatsenverzamelaar, die tegels met schaatsers leuk vindt, ook meemaken!! Juist als je niet erg deskundig bent, is dat gevaar levensgroot, zeker wanneer de financiële fuik in de vorm van een laag prijsje wagenwijd openstaat.

Aangespoord door het verkooppraatje van de handelaar dat je doet geloven, dat je de vijand van je eigen portemonnee bent, wanneer je deze unieke kans aan je neus voorbij laat gaan. Daarom dit uit het leven gegrepen verhaal van een Poolsterlid. We zullen hem terwille van de vertrouwelijkheid aanduiden met P. (Ook op het gebied van de schaatsen zelf heeft hij trouwens al de nodige negatieve ervaringen met vervalsingen.). Onze P. stuurde mij een foto met het hierbij afgebeelde tegeltableau. Inderdaad een fraai geheel, waarvoor Anton Pieck zich niet behoefde te schamen. Het moet ongetwijfeld een vroege voorganger van Pieck zijn geweest, want alles wijst erop dat we hier met een zeldzaam authentiek 17^e, op zijn laatst vroeg 18^e, eeuws tegeltableau te maken hebben. De tegels hebben de specifieke kwaliteiten, die je bij tegels uit deze periode verwacht. Ze hebben duidelijke putjes in de hoeken (in dit geval zelf vier per tegel, wat je niet zo vaak ziet) en die komen alleen voor bij vroege tegels. Verder zijn de tegels behoorlijk dik, meer dan 10 mm. En dan ga je al gauw denken aan een tegel uit de 17^e eeuw. Als 17^e eeuws tableau is dit een uniek stuk en tot nu toe niet bekend. Tegelkenners zullen er al gauw een bedrag van tussen de vijf- en tienduizend gulden voor neer willen tellen! En P. heeft niet meer dan 25 gulden per tegel gegeven! Waarlijk een dag met een gouden randje! En wat een kwaliteit! Alle tegels in perfecte staat. Meestal zijn er bij die oude tableaus wel een paar tegels gebroken. Dan had onze P, die zeer kwaliteitsbewust is, de tegels zeker niet gekocht. Er zat nog wel wat cement op de achterzijde van de tegels, maar dat haal je er gemakkelijk vanaf. Daar kun je trouwens aan zien dat de tegels in de muur gezeten hebben. In een brief heb ik de Heer P nog geïnstrueerd hoe je de tegels het beste schoon kunt maken en opplakken. Dan kun je genieten van je laatste aankoop! De voorstelling is best aardig.

Maar.. helaas, helaas, we hebben hier te maken met een gemene 20ste eeuwse vervalsing. De tegels hebben wel kenmerken van tegels uit de Gouden Eeuw, zoals de putjes en de dikte van de tegels. Maar er zijn een paar contra-indicaties. Ten eerste, de kwaliteit van het tableau is ongeëvenaard en dat komt bij een tableau uit die tijd praktisch nooit voor. De voorstelling is verder erg modern, wat stijfjes, en is waarschijnlijk overgenomen van een 19^e of een 20ste eeuwse prent. Het betreft hier een tableau waarvan er meerdere in omloop zijn. Bij een antiquair in de Spiegelstraat in Amsterdam zag ik een tijdje geleden ook zo'n tableau in de etalage staan. De tegels hebben nooit in de wand gezeten, maar om de indruk te geven dat dat wel zo is, zijn ze aan de achterzijde met wat cement besmeerd. Van dezelfde producent duiken regelmatig ook tableaus op met meer traditionele voorstellingen, zoals een boer met een paard, een boerin met een koe of een vogelkooitje. Voor dit soort artikelen is blijkbaar een markt. Ook tegelverzamelaars die behoorlijk deskundig zijn trappen hier soms nog in. Men zij dus gewaarschuwd!!

Minne Nieuwhof

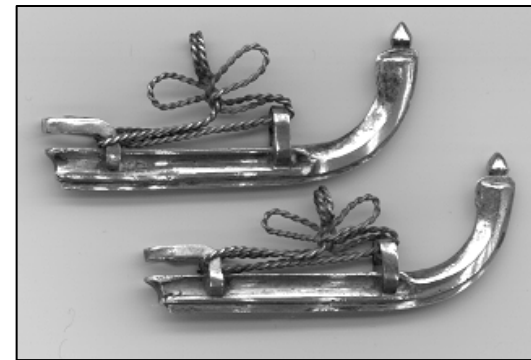
Oproep

Als afsluiting van mijn serie over tegels die op het schaatsgebeuren betrekking hebben, ben ik van plan een artikeltje te schrijven over het Elfstedenmonument. Verschillende leden van de Poolster hebben aan dit project mee gedaan en dus een tegeltje in hun bezit, dat hierop betrekking heeft. Omdat ik denk aan een leuke fotocollage, zou ik het op prijs stellen voor dit doel zo mogelijk een kleurenfotokopie van jullie tegeltje te mogen ontvangen. Alvast mijn hartelijke dank!

De trommel (2)

Kockengen ligt even ten zuiden van het Amsterdam-Rijnkanaal in het veenweidegebied in het westen van de provincie Utrecht. Het dorpje is omgeven door brede vaarten met langs de oevers hoge, onregelmatige rietkragen. 's Winters het bezit van zich tegen de wind in voortsnellende schaatsers, in de zomer het stekkie van vissers geduldig wachtend op hun geluk. De natuur krijgt in dit weidse gebied volop de ruimte.

Louis de Rijk, geboren en getogen in Kockengen, is een verzamelaar in hart en nieren. Vazen, zakhorloges, er is veel te vinden in 'Huize de Rijk'. Kockenees de Rijk bezoekt met regelmaat rommelmarkten en iedere woensdagmiddag is hij een vaste gast van Emmaus te Haarzuilens, waar tweedehands koopwaar wacht op de klanten. Sinds begin jaren negentig verzamelt Louis schaatsen. Ze staan tentoongesteld op zijn zolder. Hij heeft vele bijzondere schaatsen, maar het meest bijzondere stel staat bij zijn verzameling kerkboeken. Het zijn twee miniatuurschaatsjes en ze zijn van zilver gemaakt. Louis vond ze op de Veemarkt in Utrecht. Zo'n typische toevalstreffer.

De schaatsjes zijn 40 mm. lang en 3 mm. breed. Ze hebben het model van een Friese schaats met een hoge stapel. Op de hakriem hebben beide schaatsjes een zwaard als zilvermerkje.

Louis heeft het vermoeden dat de schaatsjes in het verleden hebben gepronkt op de revers van een bestuurslid van een ijsclub.

Dergelijke insignes dienden als herkenningstekens voor het bestuur of de directie van de ijsclub. Louis

heeft echter geen weet van de preciese herkomst van de schaatsjes. Een uitgebreide speurtocht door de stapel jubileumboeken leverde veel op over herkenningstekens, maar weinig concreets over de oorsprong van de 'Kockengense schaatsjes'.

In het boek '125 Jaar ijssport Gorredijk e.o.' wordt melding gemaakt van het feit dat leden van de ijsclub 'Eendracht' een insigne, een paar miniatuur-zilveren schaatsen, kunnen kopen voor de kostprijs van f 1,-. De twee zilvermeden ter plaatse, Sjoerd Gaastra en Riekele van der Zee, kregen in 1869 opdracht tot het vervaardigen van de insignes. De zes directieleden kregen schaatsjes in een iets luxere uitvoering, namelijk met het wapen van Gorredijk. In het huishoudelijk reglement van 1887 van 'IJsclub van Haarlem' wordt vastgesteld dat de bestuursleden een zilveren schaats aan een rood-wit lint op hun revers dragen als zij in functie zijn. In de jaarvergadering van de 'IJsclub Bleiswijk', die wordt gehouden op 10 december 1890, vraagt de voorzitter zich af of het bestuur der ijsclub geen onderscheidingstekens diende te dragen. 'Het grootste bezwaar is dat zo'n onderscheidingsteken als te Zevenhuizen nogal duur is. Daarom wordt besloten om ze maar van een stukje karton met een strikje te maken', aldus de schrijvers van het boekje 'Honderd jaar schaatsport in Bleiswijk'.

Opvallend is dat de zilveren schaatsjes van Louis geen duidelijk bevestigingspunt hebben, de zilveren veterlus lijkt zich tot dat doel niet echt te eigenen.

Dienden de schaatsjes dan slechts als sieraad voor de pronkkast en niet als directieinsigne? Dat de Kockengense schaatsjes echter uitstekend passen in die aloude winterse

traditie, zoals in 1865 beschreven in het boek van Mary Mapes Dodge 'Hans Brinker of de zilveren schaatsen', is een typisch Hollandse waarheid als een koe.

(Bent u ook in het bezit van zo'n bijzonder voorwerp? Wellicht staat uw voorwerp dan centraal in 'DE TROMMEL 3')

De trommel (1)

In de vorige editie van Kouwe Drukke vertelde ik u over de trommel van Jan van Eijk. Onduidelijkheid bestond over de oorsprong van de trommel. Er kwam een reactie binnen van John Mol namens de Historische Kring Loosdrecht:

'Volgens de heer Doets is de trommel gebruikt door de IJclub Loosdrecht, waarvan hij vele jaren voorzitter is geweest. De IJclub Loosdrecht had een baan in de Boomhoek in Nieuw-Loosdrecht. Die lag aan de Nieuwendijk en heette De Lange Akker. Velen spraken dan ook van de IJclub De Lange Akker. Die baan was een waterput die door baggeren van veen is ontstaan. Voor de toegang tot die baan werden kaartjes verkocht. Enkele jaren geleden heeft de club in samenwerking met de vereniging tot behoud van Natuurmonumenten een nieuwe landijsbaan laten aanleggen, dichtbij de oude Lange Akker, maar aan de andere kant van de Nieuw-Loosdrechtsedijk, de tegenwoordige naam van de Nieuwendijk. Het is een zogenaamd natuurontwikkelingsproject, een plasdras gemaakt weiland, waar 's winters het waterpeil iets wordt verhoogd om erop te kunnen schaatsen zodra het vriest.'

Tom Streng

Für den Sammler

Toen ik in Mönchengladbach kwam om mijn expositie op te bouwen, lag in een stuk pakpapier dit paar, de mededeling: "für den Sammler". Geen afzender, helemaal niks. De voorpubliciteit had dus al gewerkt.

Ik dacht, dit gaat goed, maar de verdere twee maanden was de oogst mager. Eén paar, paar simpele "Kalammer Schlittschuhen" en verder niets.

Maar dit paar schaatsen was natuurlijk al boven verwachting. Geen merkteken of naam, maar wel in het ene ijzer een **D** en in het andere een **G**. De open plek, het ovaal, was waarschijnlijk bedoeld om door de toekomstige klant zelf ingevuld te worden. In dit geval met een monogram, maar het had net zo goed een winterlandschapje of iets dergelijks kunnen zijn. Gezien het frivole karakter denk ik eerder aan Frankrijk dan aan België.

(Zie foto 1 en 2 op blz. 18)

Ik kwam op mijn speurtocht ook nog een paar leuke "damesschaatsjes" tegen. Een simpel stukje T-ijzer, dat na wat inzagingen omgebogen werd waardoor een pracht van een haksteun verkregen werd. Aan de voorkant is een stuk weggehaald, de punt naar boven gebogen, een dwarstuk erop geklonken, een paar gaten voor de binding en klaar was de schaats. Het klinkt en lijkt simpel, maar het is zo doordacht, dat ik dit type bijna net zo mooi vind als het vorige wat protserige paar. (Zie foto 3 op blz. 18)

Maar ja, ik ben nou eenmaal gek op ijzeren schaatsen.

René Diekstra

Foto 1.

Foto 2.

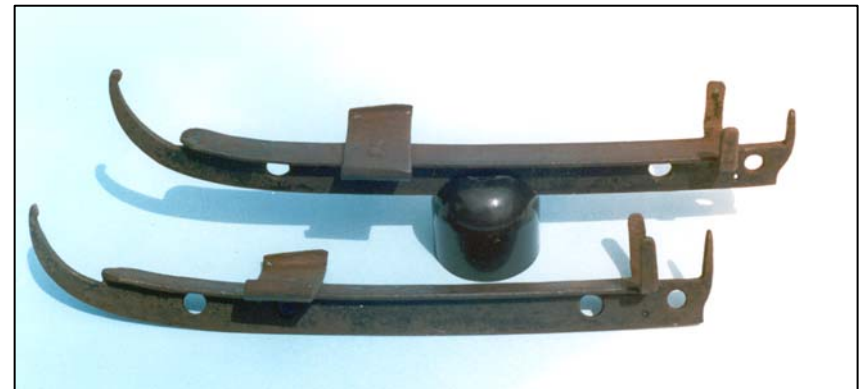

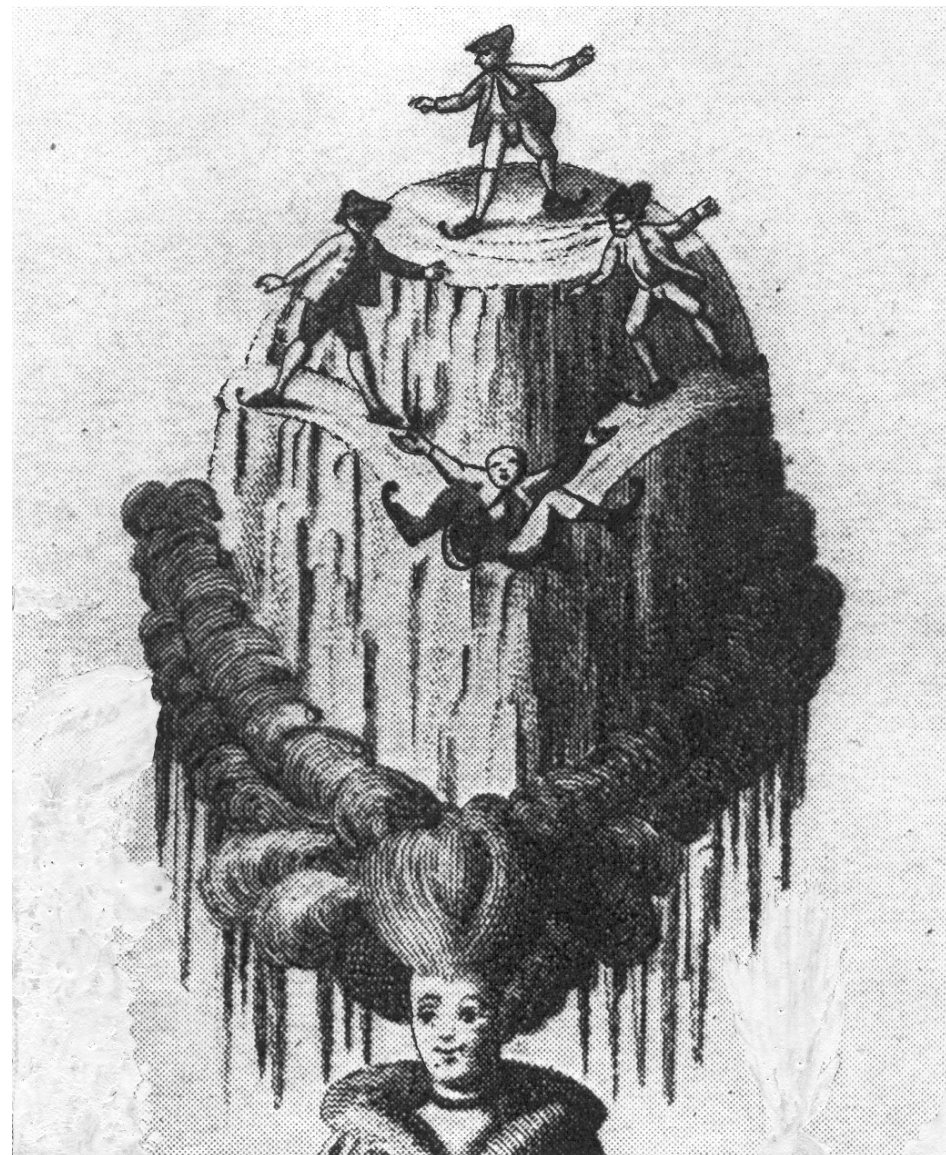
Foto 3.

Zo op het eerste gezicht een gewoon prentje zoals er zoveel zijn, maar toen ik het eens goed bekeek, was het toch héél verrassend.

Marie Antoinette, de vrouw van Lodewijk XVI koning van Frankrijk, gaf door haar „metershoge“ kapsels een modetrend aan die natuurlijk onmiddellijk overgenomen werd door de adellijke dames aan het Franse hof. Op hun beurt volgden de vrouwen van de rijke fabrikanten en kooplui, die wel rijk waren maar nog weinig invloed hadden. Ze aapten de kapsels na van de hertoginnen en markizinnen en liepen soms met hele kastelen, jachttafereelen, vogels, bloemboeketten, en zelfs met hele galjoenen op hun kop.

Op deze spotprent/karikatuur zien we een paar van die idiote rococo-kapsels met bijpassende „hoeden“ die de kapsels moesten beschermen. De kopergravure is gemaakt in 1781 door de verder onbekende Duitser Johann Martin Will. Deze tekenaar heeft het wel in het winterse gesitueerd, vandaar mijn belangstelling. Links boven wordt een dame voortgeduwd op een sleeje, daaronder een heer die zich warmt aan een soort testje vastgehouden door een dame en daarnaast een man met een enorme bontjas. Beide heren zijn voorzien van ongebruikelijke pruiken. Een fraai staaltje is de dame rechts die voor haar „schoorsteen hoed“ zelfs een paar bedienden nodig heeft. Het is een spotprent, maar dit soort gekke dingen was in die tijd héél wel denkbaar. En omdat een schoorsteen moet roken staat achter de vrouw een kachelletje dat door de keukenmeid wordt opgestookt, een dame draagt houtaan, en ook de schoorsteenveger is van de partij.

En dit is waar mijn oog op viel, de dame in het midden. Ze heeft een hele ijsberg op haar hoofd én ijspegels onder aan de enorme pruik. Bovenop deze gletsjer een stel prachtig uitgebeelde schaatsenrijderjes, waarvan voor de nodige humor, natuurlijk een moest vallen.

Dit vind ik nou leuk aan het verzamelen, ook hebben voor dingen die er zijdelings mee te maken hebben.

René Diekstra

Foto 1. Stempel in de voetplaat.

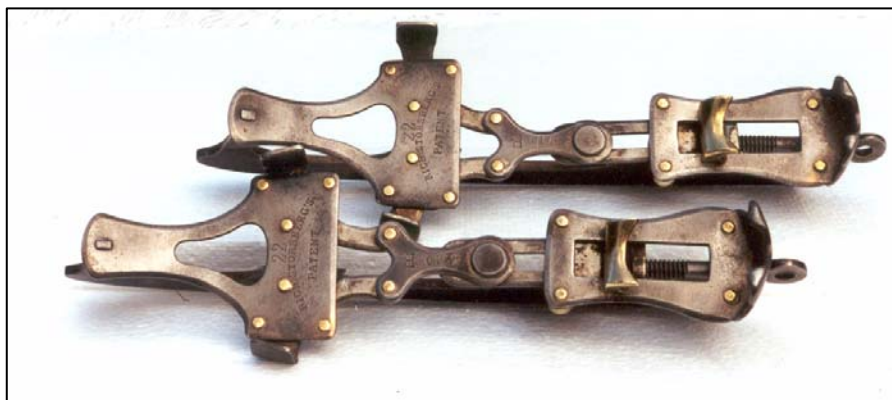

Foto 2. Bovenaanzicht.

Foto 3. Zijaanzicht.

Richard Storsberg, een fabrikant van “Schraubenschlittschuhe”

Richard Storsberg stamt uit een oude familie van ‘Wasserhammerschmiede’, die omstreeks 1500 voor de eerste maal in het gebied van Remscheid genoemd wordt. Hij werd in 1836 geboren als één van de tien kinderen van Karl Theodor Stursberg en Gertrud Weyer. Hij schreef als enige van deze familie zijn naam met een o in plaats van met een u. Hij leerde het vak van ‘Gelbgieszer’ en vestigde zich later als zodanig in de Freiheitsstrasse 39 te Remscheid. Naast beslag, armaturen, deurklinken en deurkloppers, maakte hij van 1879 tot 1884 ook schaatsen. Deze waren van een zeer hoge kwaliteit. De verschillende steunen/poten voor de voetplaten, de nagels en de hakken werden van messing gemaakt (foto3).

Bovendien werden deze schaatsen voorzien van een uitgekiende scharnierende bevestiging (foto 1en 2). Dat wil zeggen dat door slechts één hakschroef de voorste klemmen en de hakklauw tegelijkertijd kunnen bewegen. De hoogwaardige afwerking en het mechaniek van de schaatsen werden in 1880 op een nijverheidstentoonstelling in Düsseldorf getoond, samen met producten van de zeer bekende schaatsenfabrikanten Becker & Wieb en Eduard Engels, beide ook in Remscheid gevestigd. Of er naast de hier afgebeelde schaatsen nog andere modellen door hem gemaakt zijn is mij niet bekend. Toen hij 60 werd, deed Storsberg het bedrijf aan kant, beëindigde hij ook de productie van de schaatsen, en werd hij sigarenhandelaar. Richard Storsberg was een opvallend geestig, maar ook degelijk ambachtsman, een zakenman die een ambachtelijke precisie nastreefde. In de volksmond werd hij ‘Richard Löwenherz’ genoemd, omdat hij graag vertelde over wat hij in de oorlog meegemaakt had. Hij stierf in 1936, bijna 100 jaar oud. Hij was kinderloos gebleven en kon het handwerk en de traditie van het schaatsenmaken niet aan een volgende generatie overdragen.

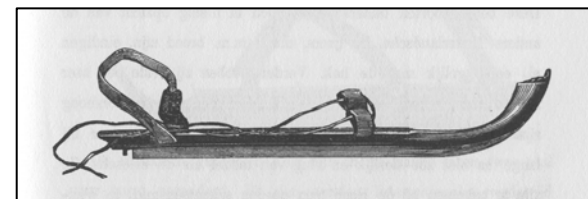
Fred de Vegt

Friese Rugschaats

Tijdens een gesprek tussen schaatsverzamelaars hoor je altijd veel namen van typen schaatsen. Bij de Hollandse schaatsen zijn dat bekende typen, zoals Linschoter, Bergambachter, Waddinxveense enz. en ze hebben allemaal hun typische kenmerken. In Friesland werden de daar gemaakte schaatsen allemaal Friese schaatsen genoemd.

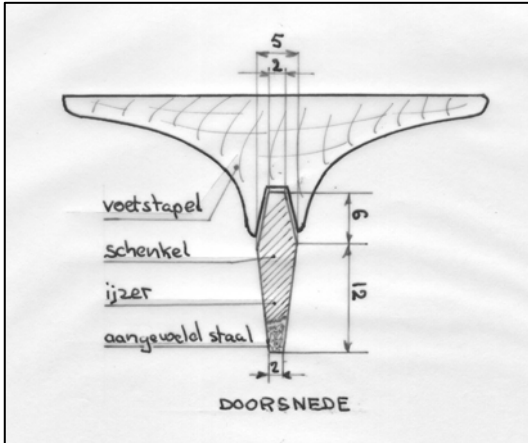
Mr. J. van Buttingha Wichers beschrijft in zijn boek “Schaatsenrijden” uit 1888 de Hollandse en de Friese soorten. Bij de Friese schaatsen wordt een type schaats ‘de rugschaats’ genoemd. Hij schrijft hierover:

In Friesland worden ook nog smallere schenkels, omstreeks 1 ½ mm breed gebruikt. Deze worden rugschaatsen genoemd, omdat ze naar boven in het hout breder worden, zodat de schenkel een stompen hoek vertoont, wat volgens het gevoel van de kenners niet goed is.

Friese rugschaats (afb. uit het boek “Schaatsenrijden”)

Tot zover van Buttingha Wichers. Het feit dat hij ze noemt en beschrijft wil zeggen dat ze in die tijd bekend waren terwijl er nu bijna nooit over gesproken wordt. In mijn verzameling heb ik een paar van de hierboven genoemde rugschaatsen. Ze zijn niet gemerkt en dus is er verder weinig over bekend.

De hals loopt hoog op. Is 9½ cm hoog. De voetstapel is waarschijnlijk beukenhout zeer goed afgewerkt, en het leerwerk is denk ik origineel en Fries. De bevestiging van de schenkel is door middel van een haak met een kramschroef. De vorm van de schenkel is zoals op de tekening van de doorsnede is te zien. Wanneer je zo'n schaats in handen hebt of hem schoonmaakt, valt het direct op dat het een rugschaats is.

Nu is de vraag: zijn er meer van deze rugschaatsen bekend en misschien wel gemerkt of genoemd in advertenties, of weet iemand waar ze gemaakt zijn?

Het is denk ik een type schaats dat een keer nader besproken kan worden. Degene die er meer van weet of wil reageren kan dit melden bij de redactie of bij ondergetekende.

Jan van Eijk

Boek en Zopie

Een vriendinnetje voor prinsje Alexander - Marianne Busser & Ron Schröder met tekeningen van Marijke Duffhaus

Een prentenboek voor de kleintjes, maar ook voor de grote verzamelaars van winterse objecten. 'Een vriendinnetje voor prinsje Alexander' is een getekend sprookje -'alleen dit sprookje is echt waar'- van het prinsje Alexander en zijn vriendinnetje Maxima. Het sprookje speelt zich grotendeels af op het ijs, waar het prinsje zijn liefde verklaart aan zijn vriendinnetje. Originele teksten ondersteunen de kleurrijke illustraties. Na een glijpartij van Alexander:

***Au, schreeuwt prinsje Alexander
Dat is wel ontzettend stom!
Maxima zegt lachend: ja zeg,
dat was wel een beetje dom.***

Een oprecht blij van de verbondenheid van het koninklijk huis met de schaatssport. Voor slechts 15,40 in de boekhandel. ISBN 907678408-6. Een uitgave van Van Holkema & Warendorf.

Elfstedentocht - Een ijsklassieker van wereldformaat - drs. Johannes Lolkama

Een alleraardigst geïllustreerde uitgave van de bekende drankfabrikant Fa. F.J. Sonnema uit Bolsward en geschreven door de autoriteit op Elfstedengebied drs. Lolkama.

Het formaat van het boekwerkje is niet wat u wellicht van de titel verwacht. Het betreft hier slechts een reclame-uitgave -in klein formaat- van 16 pagina's en is gratis verkrijgbaar bij de Fa. Sonnema. Telefoon (0515)572949 of sonnema@xs4all.nl.

Tijdens de schaatsveiling in mei presenteerde Gauke Bootsma van het Schaatsmuseum uit Hindeloopen ons een tweetal nieuwe uitgaven.

Ubel Wierda - schaatsontwerper - René Diekstra

Uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling die is gewijd aan de Duplexschaatsen van Ubel Wierda. De illustraties in deze 'documentatie over een geniaal ontwerper' zijn grotendeels overgenomen uit het bij u ongetwijfeld bekende boek 'Op bevroren water'.

De eerste Elfstedentocht - 1909- en de gebroeders Sjerp en Hays Kaastra - samengesteld door Gauke Bootsma en Ernst Nieuwenhuis

Het verhaal van deze eerste officiële Elfstedentocht werd eerder al prachtig beschreven door de winnaar M. Hoekstra uit Warga. Beide samenstellers maken dankbaar gebruik van dit indertijd bebroode verslag. Het tweede gedeelte van het boekwerkje vertelt het verhaal van de gebroeders Kaastra, die de tocht gebroederlijk voltooiden en als vijfde en zesde finishten. De 'Kaastra-story' is grotendeels gebaseerd op een aantal recente aanwinsten van het Schaatsmuseum, waaronder de oudst bekende startkaart -deelnamekaart no. 16- van de Elfstedentocht 1909.

De documentatie over Ubel Wierda kost f 3,50, het verhaal van de Kaastra's f9,50. Het telefoonnummer van het Eerste Friese Schaatsmuseum is 0514 21683.

Stockholms Skridskoseglarklubb 1901-2001 - en spegling åv 100 ar - redactie Allan Richard, Birgitta Bahrke, Bo Svensson, Jan Törnqvist

Anderhalve kilo zwaar en 242 pagina's dik zijn geen garanties voor een mooi jubileumboek. Maar de makers van het jubileumboek van 's werelds grootste schaatsclub "De Stockholms Skridskoseglarklubb" met meer dan tienduizend leden, zijn er in geslaagd om van hun boek een topper te maken dat volledig past bij de omvang van de uitgave.

De club, rijk aan traditie, houdt zich hoofdzakelijk bezig met het tegenwoordig in Zweden zo immens populaire toerschaatsen. Daarnaast heeft de SSSK ook een afdeling die zich bezighoudt met het schaatszeilen, een sport die in een ver verleden ook wel in Nederland werd beoefend. In het boek leest u o.a. hoofdstukken over de ontwikkeling van de typisch Zweedse toerschaats en de schaats voor het schaatszeilen, de SSSK-historie, schaats-toeren en het schaatszeilen. Het boek is rijkelijk geïllustreerd met vele prachtige foto's, waarvan een groot deel afkomstig is uit de jaarboekjes, die de club al sinds 1903 uitgeeft. Van diverse kunstenaars, die lid zijn van de SSSK, zijn foto's van kunstwerken opgenomen. Alleen al de illustraties maken het boek tot een waardevol bezit voor iedere 'schaatsboekenverzamelaar'.

Op het moment van dit schrijven was nog onbekend op welke wijze het boek in de verkoop zou komen. U kunt zich wenden tot de secretaris Orla Ohrn, Stockholms Skridskoseglarklubb, Nasby Allé 45, 183 55 Taby, Zweden of via e-mail orla.ohrn@sssk.se. Ik betaalde er 400 Zweedse kronen voor.

Vooruitlopend op het vijftigjarig jubileum van IJclub Giethoorn, in oktober 2001, verscheen in juni het boek 'Schaatsen in Hollands Venetië'. De ondertitel 'De geschiedenis van IJclub Giethoorn sinds 1874' maakt echter duidelijk dat de georganiseerde schaatssport in de Kop van Overijssel al van veel eerder dateert. IJclub Giethoorn is voortgekomen uit IJclub Klein Thialf uit Giethoorn-Noord en IJclub 't Wiede uit Zuid. Deze laatste ijsclub kwam weer voort uit IJclub Volharding, opgericht in 1874.

Auteur Lamberthe de Jong heeft gekozen voor een chronologische beschrijving van de geschiedenis van het schaatsen in Hollands Venetië. De grote wedstrijden en de toertochten, zoals de Hollands Venetië Tocht en de Noord-Westhoekrit, ontbreken daarbij uiteraard niet. Het boek is voorzien van vele illustraties. Namens de redactie van Kouwe Drukte een hartelijke gelukwens met "Schaatsen in Hollands Venetië".

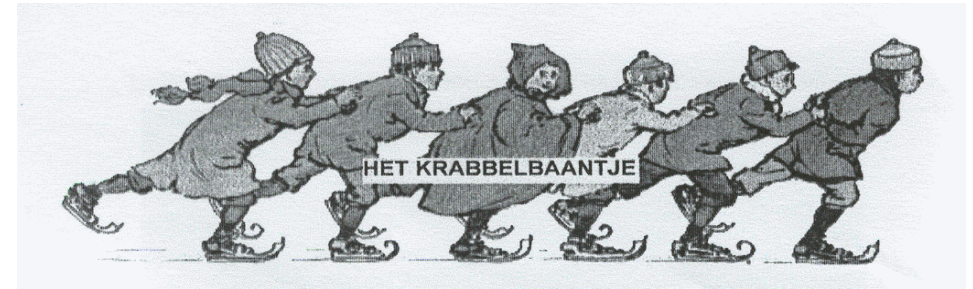
'Schaatsen in Hollands Venetië', ISBN 90-6697-127-4, is te bestellen bij de IJsselacademie, tel. 038 3315235. De prijs bedraagt f25,00 (inclusief verzendingskosten f31,69).

Tom Streng

Stempelkaart (24)

- Naam: Dirk Plugboer jr.
Zuideinde 62
1843 JP Groot Schermer
0299 671904
- Beroep: Schilder-timmerman
- Verzamelaar: Sinds 1976. Mijn brede belangstelling voor de schaatssport bestaat al sinds 1963 toen hij in Driehuizen op de lagere school zat. Meester Kuipers zorgde destijds, op die beruchte achttiende januari, voor zo'n schooldag die je nimmer vergeet. Luisteren naar de radio en lessen gevuld met Elfstedenhistorie.
- Lid Poolster: In 1999 lid geworden na een toevallige ontmoeting met verzamelaar Clardij op de rommelmarkt in de Rijp.
- Topschaats: Een paar Limmerhoekers (ongeveer uit 1885), waar ik in het verleden menig tochtje op heb geschaatst. De schaatsen zijn in het verleden bezit geweest van zijn vaders vader Barend Plugboer, de molenaar. Barend Plugboer kocht ze ooit van de smid uit Limmen, die reparaties verrichtte aan zijn molen.
- Ander topobject: Diverse ijsballen (we komen daar later nog een keer op terug) en priksleeën.
- Bijzonder boek: "De Elfstedentocht 1963 en alle vroegere tochten" van Piet Maaskant.
- Belangstelling: Ik wil mij met name specialiseren in het verzamelen van schaatsen van Ruiter uit Akkrum, Bolsward en Huizum. Ben ook geïnteresseerd in de carrière van oud-wereldkampioen en Elfstedenwinnaar Coen de Koning. 'Een fenomeen' volgens mij.
- Kouwe Drukte: Passend binnen mijn belangstellingsfeer vraag ik om meer aandacht voor oude Hollandse ijssporten en priksleeën.

Aflevering 5: "Hans Brinker; or: The Silver Skates"

Als je een rubriek wijdt aan kinderboeken over ijs- en winterpret, ontkom je er niet aan tenminste één aflevering te reserveren voor die onbetwiste klassieker in kinderboekenland: *Hans Brinker; or: The Silver Skates*. We overwegen overigens op voorhand na verloop van tijd nog eens wat te schrijven over dit boek dat door vele generaties jeugdige Amerikanen werd verslonden. In de States rangschikt(e) men de schepping van Mary Mapes Dodge bij de *all-time-greatest*, de onsterfelijke jeugdliteratuur die generatie aan generatie verbond. Zoals wij bijvoorbeeld vroeger een titel als *Alleen op de wereld* van onze ouders kregen aangereikt. Als een Amerikaan iets van Nederland weet, dan komt dat maar al te vaak omdat hij bepaalde beelden uit het boek van Mapes Dodge in zijn hoofd heeft. 'Ik wil het land zien omdat Hans Brinker in mijn jeugd zo'n grote indruk op me heeft gemaakt', schreven indertijd sommige deelnemers aan een prijsvraag waarin je een reis naar Nederland kon winnen.

Frappant genoeg kenden wij dit boek in onze kindertijd niet. Een Nederlandse bewerking was er wel, maar die stond zeker niet op de plank met de toppers uit de wereldjeugdliteratuur. Pas in de recente jaren tachtig kwam *Hans Brinker* ten langen leste in een complete Nederlandse vertaling beschikbaar. En beginnen we eindelijk – zeker in Poolsterkringen – de betekenis van dit boek te onderkennen. Het is mede daardoor in al zijn verschijningen een gewild verzamelobject is geworden.

Hoog tijd dus om de lezers van *Kouwe drukte* iets te vertellen over deze "letterkundige klassieker". De inhoud van het boek veronderstellen we in deze lezerskring als bekend. Ons intrigeerde vooral de vraag waarom een Amerikaanse schrijfster in het midden van de negentiende eeuw een boek over Nederland ging schrijven. Zonder op dat moment ooit in dat land te zijn geweest!

'Mary Mapes Dodge of St. Nicholas'

Als belangrijkste bronnenmateriaal gebruikten we twee aan de auteur gewijde boeken. Via onze zoon die in de buurt van Chicago (USA) woont, bemachtigden we begin dit jaar *Mary Mapes Dodge of St. Nicholas*, geschreven door Alice B. Howard. Dit uit 1943 daterende boek is een soort mengeling van een romantische levensbeschrijving (met af en toe kinderboeken-trekjes) met daar tussendoor meer biografisch getinte passages. Zesendertig jaar later verscheen het meer gedocumenteerde *Lady of the Silver Skates* van Catharine Morris Wright. De laatste schreef een biografie gebaseerd op correspondentie en stukken en manuscripten uit het leven van Mary Mapes Dodge. Mary Elizabeth ('Lizzie') Mapes (geboren in 1830) kreeg haar interesse voor lezen en schrijven van huis uit mee. In haar jonge jaren hielp ze haar vader James Jay Mapes bij

het redigeren van artikelen voor een landbouwblad (*The Working Farmer*) en al heel vroeg schreef ze zelf ook verhaaltjes en gedichten. Na haar huwelijk met de advocaat William Dodge slokte de opvoeding van hun twee zontjes Jamie en Harry eerst veel tijd op. Maar de tragische dood van haar man in 1858 noodzaakte Mary om snel daarna zelf in het levensonderhoud van haar gezinnetje te voorzien. Ze trok in bij haar ouders, schreef opnieuw voor het blad van haar vader en publiceerde in 1864 haar eerste kinderboek *Irvington Stories*.

'Skating Hints'

En dan zijn we aangeland bij de geboorte van *Hans Brinker*. Heel belangrijk is te weten dat Mary Mapes Dodge – zoals ze zich vanaf *Irvington Stories* als schrijfster ging noemen - op de een of andere manier geïnteresseerd raakte in schaatsen. In het januari-nummer van het jaar 1862 komt in dat blad van haar vader zelfs een artikel voor getiteld: *Skating – Hints for*

Beginners met de initialen M.E.D. Onmiskenbaar dus van Mary Elizabeth. Ze schrijft ondermeer dat schaatsen waarschijnlijk afkomstig zijn uit de 'Low Countries' en dat ze in Engeland werden geïntroduceerd vanuit Holland. Dat hele kleine landje Holland hield haar toch bezig. Ze raakte geboeid na het lezen van *Rise of the Dutch Republic* van de Engelse historicus John Lathrop Motley en een tweede boek *History of the United Netherlands* en wist meteen dat ze ook eens iets over dat boeiende land wilde schrijven.

Die kans kwam in 1864 toen Mary een uitnodiging kreeg van de uitgever O'Kane om een tweede jeugdboek te maken. O'Kane dacht in eerste instantie aan een boek over de belevenissen van een jongen die dienst neemt in het Amerikaanse leger en de Burgeroorlog meemaakt. Het verhaal zou als feuilleton in een blad moeten verschijnen en daarna als boek worden uitgegeven. Mary zag dat idee van een jonge soldaat echter helemaal niet zitten en begon tamelijk eigenzinnig aan het uitwerken van allerlei aantekeningen waarin Holland centraal stond. Ze had nog een belangrijke inspiratiebron. Allerlei verhalen namelijk die ze kreeg aangereikt van de in haar omgeving wonende familie Scharff, die in 1840 vanuit Nederland naar Amerika was geëmigreerd.

Zo componeerde Mary Mapes Dodge uit aangereikte boeken- en verhalenkennis in betrekkelijk korte tijd een uitgebreid verhaal, dat speelde in een land dat ze nog nooit had gezien. Elke avond las ze haar productie van die dag voor aan haar beide zonen en aan haar ouders en die raakten net als hun moeder en dochter steeds meer gebiologeerd door de belevenissen van de familie Brinker en door dat landje Nederland.

De uitgever was aanvankelijk minder enthousiast. Mary's verhalen waren te lang om als feuilleton te publiceren. Bovendien: zaten zijn lezers werkelijk te snakken naar een kinderboek dat af en toe verdacht veel leek op een soort reisgids over een vreemd land? Tegelijkertijd besepte O'Kane dat hij bij weigering een zeer getalenteerd schrijfster zou verliezen en dus besloot hij in 1865 het manuscript toch maar uit te brengen.

1865 of 1866?

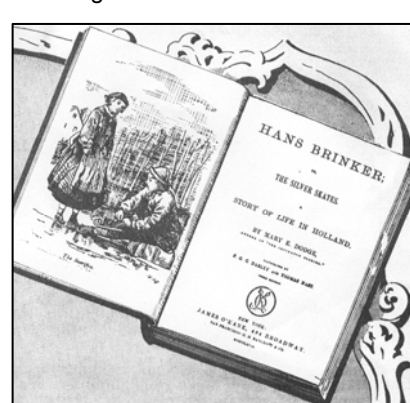
Verscheen die eerste editie nu in 1865 of 1866? Een kwestie die we aanstippen al was het alleen maar om duidelijkheid te scheppen voor een toekomstige schaatsbibliografie. De titelpagina van de eerste uitgave vermeldt namelijk het jaartal MDCCCLXVI.

Het copyright voor het boek werd echter afgegeven op 22 november 1865 en de uitgever presenteerde het boek op 30 december 1865. Vandaar de vermelding in Amerikaanse bronnen dat die eerste editie uitkwam in 1865. Je zou daar dus - gezien die vermelding op de titelpagina – over kunnen twisten.

De eerste recensies waren tamelijk lauw, maar van meet af aan werd het boek wel degelijk verkocht. Zo zelfs dat al in 1866 een tweede editie verscheen. De grote opmars van *Hans Brinker* begon vooral toen de rechten later overgingen naar de vermaarde uitgeverij Scribner & Co. in New York. Dezelfde uitgeverij overigens waarvoor Mary Mapes Dodge het kindertijdschrift *St. Nicholas* zou redigeren en die haar naam definitief tot een beroemdheid maakte.

Buitenlandse edities

We zouden best een halve uitgave van *Kouwe Drukke* kunnen wijden aan alle edities en vertalingen die sedertdien in een kleine anderhalve eeuw van *Hans Brinker* zijn verschenen.

Al in 1867 kreeg Engeland zijn eerste editie, in 1875 was Frankrijk aan de beurt en in 1900 kwam er een fraaie Duitse uitvoering die we trots in onze verzameling koesteren. Op die buitenlandse edities komen we t.z.t. nog wel eens terug.

Aan het slot van deze aflevering moeten we het natuurlijk nog even hebben over de Nederlandse uitgaven. In 1867 verscheen in ons land een bewerking: 'naverteld' zoals dat heette en aanzienlijk bekort door de bekende kinderboekenschrijver P.J. Andriessen. Die vond – aldus het 'Voorbericht' – dat hij de oorspronkelijke uitgave wel moest omwerken: 'Had ik 't werkje van DODGE vertaald, ik zou tal van dwaasheden

hebben moeten debiteeren, waarvoor mijn jeugdige lezeressen en lezers mij zeker op de vingers hebben getikt'. Biografe Wright vond naderhand dat Mary Mapes Dodge daarmee onrecht was aangedaan. Zij heeft het in haar biografie over 'dat zelfvoldane voorwoord' van die aanmatigende Nederlander en prijst daarentegen de Franse vertaler P.J. Stahl (pseudoniem van Pierre-Jules Hetzel), die 'bescheiden en begrijpend' in zijn vertaling en uitleg was geweest. Hoewel er tussen 1867 en 1923 tien drukken uitkwamen van *De Zilveren Schaatsen* heeft het boek in Nederland nooit de klassieke uitstraling gekregen van het Amerikaanse origineel. Kwam het misschien omdat de onderwijzer Andriessen zijn omwerking terug bracht tot een 'gewoon kinderboek' dat precies de aparte charme mist die rond de schepping van Mary Mapes Dodge hangt? Ook de bewerking van Margreet Bruijn uit onze tijd die eerst bij Ploegsma in Amsterdam en later bij Callenbach in Baarn verscheen, lijdt aan dat euvel. Het is een vlot geschreven aardig verhaaltje, maar daarmee doet het geen recht aan het beroemdste jeugdboek dat ooit over Nederland verscheen. Dodge's boek vertegenwoordigt veel meer een stuk Nederlandse cultuurhistorie, maar dan wel bekeken door de bril van een verwonderd toekijkende buitenlandse toeschouwer. Gelukkig beschikken we sinds 1983 dankzij de volijverige Joop Voorn over een prima Nederlandse vertaling die ervoor zorgde dat – we citeren graag een kop uit een boekbespreking van die dagen – 'Hans Brinker eindelijk thuis kwam'.

Aly en Hedman Bijlsma

Russische bergen op de Rijd?

Jammer dat hij niet wat scherper is, de foto-ansichtkaart die ik laatst op de kop tikte. Aan de voet van een houten stellage staan behoorlijk wat schaatsers op een kluitje. De meesten hebben meer oog voor de kiekkast dan voor de waaghals die zó rap van de plank af komt roetsjen, dat hij de trage film van die dagen gewoonweg te snel af is. Als je goed kijkt zie je een wazige vlek ongeveer een meter voor het eind van de plank, vlak boven het ondersteunende kratje: dat is 'm.

Het bijschrift laat aan duidelijkheid niets te wensen over: we bevinden ons in Nieuwe Niedorp in de winter van 1917. De laatste week van januari was het flink gaan vriezen en de mensen van IJs- en Volksvermaak hebben in allerijl een kermis op het ijs gezet. Het witte koepeltje van de draaimolen is boven de hoofden van het publiek nog net zichtbaar.

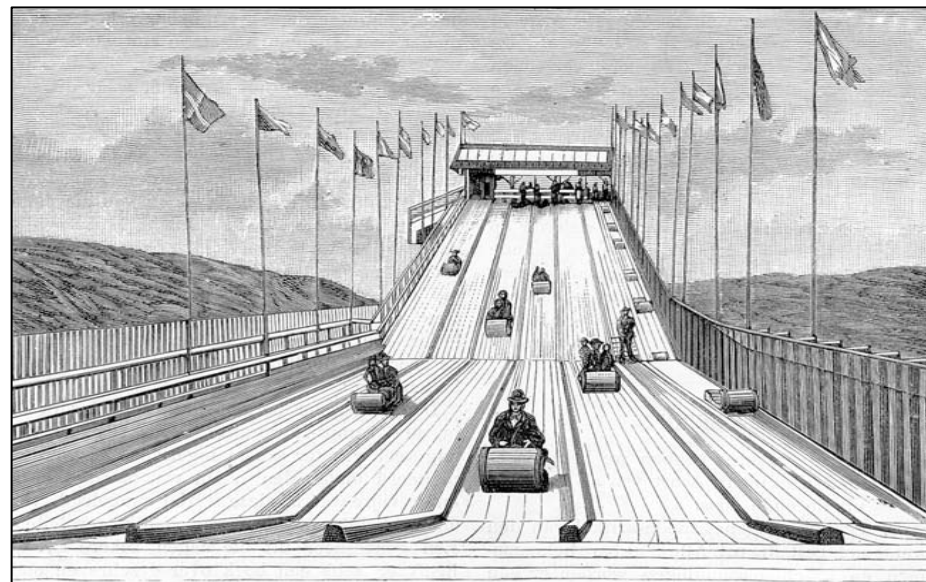
Verder stond er een grote koek- en zopient op de Rijd en nog wel een handvol kramen. En die glijbaan dus. Hij moet vanaf bovenkant glijplank gerekend zeker wel zo'n vier meter hoog zijn geweest als je afgaat op de lengte van de omstanders. Best link, want hoewel de trap omhoog nog een geïmproviseerde leuning heeft, is die plank maar een akelig kaal ding. Hij zal ook wel lekker doorgezweept hebben. Het hele staketsel zelf lijkt me trouwens evenmin verre van veilig. De Niedorpers staan dan ook niet bepaald te dringen. Toch maakt iemand zich boven op het platform in de luwte van het witte doek gereed om eveneens een poging te wagen. Het lijkt er op dat ie een houten bord in zijn handen heeft. Daarop moet het zeker gebeuren. Het idee was natuurlijk dat je zover mogelijk het ijs opschoot. Hoe kwam je er op!

Ja, hoe kwam je er op? Want om te zeggen dat dit een typische kermisattractie was. Nou, nee. Ik hoorde m'n oma er vroeger nooit over. Die had het altijd over de schommel-schuitjes en de cakewalk, met z'n los van elkaar bewegende vloerdelen. Moeten we deze glijbaan zien als de voorloper van de achtbaan? Was de ontwerper misschien geïnspireerd geraakt door de rodelbaan in het Zwitserse Davos? Of had een van de oudere

bestuursleden nog een hardnekkig visioen van de Russische bergen voor ogen? De Russische bergen. Daar ging een magische klank van uit. De Russische bergen! Die staken zo ver boven je belevingswereld uit dat ze werden omgeven door sluiers van geheimzinnigheid. De Russische bergen!!

Ze bestonden al lang voordat Napoleon opdook voor de poorten van Moskou en misschien heeft hij ze daar - met de stad - wel in vlammen op zien gaan, want de Russische bergen waren van hout. In sleden met kleine wielletjes er onder kwam je tussen de richels een fikse helling afgieren. Puur voor de kick. Want het ging sneller dan een paard in galop en dat was wel zo'n beetje het toppunt in de dagen voor de uitvinding van de stoomlocomotief.

Ook destijds greep een rage al snel om zich heen en weldra vond je Russische bergen in veel steden van Noord-Amerika en Europa, soms met variaties zoals de Franse bergen,

De Russische bergen op de tentoonstelling voor verkeer en vervoer te Liverpool in 1886. Illustratie uit 'De Huisvriend', januari 1887.

de Egyptische bergen en de Niagara-sprong. Die Franse bergen hadden overigens al veel weg van de moderne achtbaan met z'n golfbewegingen en sleden die in een spoor liepen om weer bij het vertrekpunt uit te komen.

Zo vernuftig had men het in Nieuwe Niedorp natuurlijk niet aan kunnen pakken, want dan hadden ze half februari, bij het invallen van de dooi, nog staan timmeren. Maar de pret was er vast niet minder om

Niko Mulder

Baanvegerij 7

Crisis in de baanvegerij

Het wintertje van het begin 1933 had veel ijsclubs weer tot leven gebracht na een gedwongen inactiviteit van vier jaar. Sinds de zwaargewicht winter van '29 was Nederland getroffen door kwakkelwinters, maar '33 zou veel goed maken, want ook in december kon er al volop gereden worden.

In deze twee wintertjes bleek ook dat er een duidelijke omslag was gekomen in de activiteiten van de ijsclubs: men richtte zich meer op het organiseren van wedstrijden en ijsfeesten dan op het aloude onderhoud van de 'ijsverkeerswegen

Die omslag had zich al afgetekend in de winter van 1929, toen er opmerkelijk weinig werd uitgekeerd aan baanvegers, die traditiegetrouw door de ijsclubs werden aangesteld en waarvan steevast melding werd gemaakt aan het bestuur van de ijsbonden.

In Noord-Holland was het niet anders. Hier zijn de jaarverslagen van de districten bewaard gebleven, waarin de activiteiten in de januari-februari winter werden gemeld.

W.J. Kuijper, de secretaris van het district Haarlem, die in Spaarndam woonde, constateerde een verontrustende tendens. Hij schreef aan het hoofdbestuur van de IJsbond Hollands Noorderkwartier:

*District Haarlem
Spaarndam
mei 1933*

Mijne Heeren,

In verband met het gebeurde in den afgeloopen winter, zij vermeldt dat in district Haarlem ruim gebruik is gemaakt van echt Hollandsche IJssport. Het kenmerkende is, dat de beoefenaars der IJssport geen aanmoediging behoeven, om een baantje te rijden. Zoodra meldt niet een bericht in een plaatselijk blad, dat het ijs ter plaatse berijdbaar is, of liefhebbers bevolken de vlakten, zooals het eeuwen gegaan is. Dit klinkt alles zeer logisch.

Echter is dat simpel berichtje in de courant waaraan het publiek zijn vertrouwen schenkt de oorzaak of is het vertrouwen in de ijsclubs zoo groot, dat het zich zonder meer op gevaarlijke vlakten begeeft?

Als het laatste waarheid bevat, dan dient een ernstig woord van waarschuwing aan die ijsclubs gericht te worden, die de verbindingsbanen (bovengenoemde vlakten) in orde behooren te maaken, opdat ongelukken achterwege blijven. In het disitricth Haarlem haperde er zeer veel om het vertrouwen van het publiek waardig te zijn. Als voorbeeld diene, dat op de door mij gehouden vergadering te Haarlem alleen de Heer Baart de la Faille aanwezig was, 't welk 't weinige verantwoordelijkheidsgevoel van de niet gekomenen aangeeft.

Hoewel de toestand der vaarten, de toestand der kas, voor weinige IJssclubs reden is, eenigszins onverschillig te staan tegen over de verbindingsbanen, ontheft haar echter niet van de plicht het vertrouwen van het publiek te moeten blijven erkennen of anders geen ijsstart behartigen.

Met hoe weinig moeite en kosten is een traject goed te maken, alleen door het afzetten van gevaarlijke plaatsen. De toestand het ijs zelf aangaand, brengt meermalen hooge kosten mede, doch als het ijs voldoende dikte heeft en berijdbaar is, dan geldt alleen, maak het vertrouwd door afzetting of richting aangeving. Dat is een sportieve daad en voor de verder denkenden een zeer gewone dagelijks voorkomende plicht voor elk mensch.

De Afd. Haarlem bracht het eerste bericht: "Mooie Nel berijdbaar. 't Spaarne niet

vertrouwd." Ze had acht baanvegers te werk gesteld op een loon van f. 3,60 per dag, 't welk haar mogelijk gemaakt werd door medewerking van de gemeente Haarlem, waarvoor de autoriteiten woorden van dank toekomen. De Afd. Haarlem kon nu baanvegers te werkstellen en de werklozen konden eerlijk en prettig voor hun gezin zorgen.

De Afd. Spaarndam deed niets aan de verbindingsbanen. Na eenige doorzakgevallen, waarbij één ernstig, doch gelukkig niet noodlottig, werd één bord geplaatst, 't welk nog met veel moeite gepaard ging, althans naar mijn ondervinding.

Op haar gras-ijsbaan was het een lust, zooals daar genoten is. De avondverlichting bracht velen uit den omtrek naar Spaarndam met als gevolg, dat "Nova Zembla" met vreugde op het afgeloopen seizoen mag terug zien.

Door haar werd één wedstrijd in hardrijden gehouden, welke door inmiddels ingetreden dooi het juiste effect miste.

Ook Afd. Liedeburg heeft haar werkzaamheden tot haar grasbaan beperkt, waarop vanzelf zeer genoten is. Zij hield enkele wedstrijden.

Van de Afdelingen Schalkwijk, Zwanenburg en Vijfhuizen is mij weinig bekend, want ik mocht niet één bericht ontvangen over te houden of gehouden wedstrijden, noch betreffende aangelegde banen.

Het zal mij zeer aangenaam zijn met alle afgevaardigden in het district Haarlem te mogen samenwerken en zoodanig, dat het publiek zijn vertrouwen kan schenken aan mannen, die den wil bezitten, zicht te geven voor de taak, welke zij op zich genomen hebben, tot welzijn van de schaatssport.

*W.J. Kuijper,
Spaarndam
secretaris van het district Haarlem*

Dezelfde geluiden kwamen uit andere districten. Onderhoud van de banen – sinds de oprichting van de IJHN in 1895 de hoofddoelstelling – leek bijzaak geworden. De crisis was in aantocht en de kassen van de ijsclubs waren leeg. De ijsbond in Noord-Holland had zijn leden een aanbeveling gedaan over de hoogte van de baanvegerssalariissen. Normaal was een loon van 30 cent per uur met een werkdag van acht uur. Maar uit de brief van districtsecretaris Kuijper blijkt al dat men daar in Haarlem geen werkeloze aan de slag kon krijgen op het ijs. Haarlem had altijd al problemen gehad met de salariissen van de baanvegers. Slechts dankzij de steun van de gemeente konden er in deze eerste winter in 1933 baanvegers aangesteld worden tegen een uurloon van liefst 45 cent.

Toch werden er hier en daar nog steeds serieuze pogingen ondernomen om de aloude ijsverkeerswegen in stand te houden. De ijsclub Middelie bij Purmerend stelde, zoals al jaren gebruikelijk was, nog steeds zijn 'Baanheeren' aan. Zij moesten de werkzaamheden van de baanvegers controleren. J. Visser en J. Hoijbeeg controleerden de 'tocht van P. Fok en ook zooveel vaart tot Kerkesloot als Gauwsloot tot de Rijkweg'. J. H. Nordman hield de gang van zaken op de ringvaart vanaf het fort tot de Purmermachine het stoomgemaal in de gaten en M. Plas en M.J. Hooyschuur controleerden de baanvegers van de rijweg tot J. Vink Psz.

Ook in Kortenhoef werkte de ijsclub nog met een baanvegersreglement. In deze 'Instructie en bepaling voor den door het bestuur der Korten-hoefsche IJssclub aangestelde per-soon, belast met de regeling, verdeeling, toezicht der werkzaamheden op & aan de banen der Kortenhoefsche IJssclub' werd onder andere vastgelegd:

1. de daarvoor door het bestuur aangestelde persoon is belast met den aanleg, het
2. met de verdeelingsregeling der benodigde werkzaamheden.

Onderhoud der banen enz.

3. met het toezicht op de tewerkgestelde leden.

Kortenhoef koos zijn baanvegers dus uit de eigen leden. De verantwoordelijke baanvegers baas stond weer onder controle van de commissarissen van het bestuur. Hij moest een dagboek bijhouden, waarin de activiteiten van de baanvegers minutieus werden bijgehouden. Ook dienden 'de aan-neemsom voor het uit te besteede

werk en de daaraan verloonde werkuren' te worden bijgehouden, terwijl aan het einde van de week een loonstaat overlegd moest worden.

Over de hoogte van het uurloon werd niets meegedeeld, maar wel dat dit jaarlijks door het bestuur zou worden vastgesteld.

Jacob Kollman uit Loosdrecht werkte nog onder dit reglement. Hij vertelde: "Ik was 's winters werkeloos. Net als mijn broers. Als baanveger konden we dan nog een paar centen verdienen. We controleerden ook de overgangen naar de banen van de ijsclub. Mensen, die uit Hilversum kwamen moesten een cent betalen om te mogen overlopen. Er waren arme sloebers bij die dat niet konden opbrengen. Het was keihard maar ze werden geweigerd. We begonnen 's ochtends vroeg en waren dan acht uur, en vaak nog langer, op het ijs. 's Avonds werden de banen ook nog gecontroleerd op scheuren en waar mogelijk werden die dicht gemaakt met warm water. Dan ging je je materiaal inleveren en naar huis. 's Ochtends om acht uur was je weer present. Je zorgde wel dat je op tijd was, want anders was je ontslagen en namen ze een ander."

Ron Couwenhoven

Wie weet (8)

Ed Braakman heeft nog meer vragen, hij is in bezit van een aantal schaatsetiketten waar hij geen eigenaar aan kan verbinden. Wie kan hem vertellen wie de eigenaar/schaatsenmaker is van de volgende namen:

ETERNIT Extra kwaliteit schaatsen
TOPSI Schenkels alkali gehard
SKANDIA EXTRA M&F
JEVEKA
NOORDSE HARDRIJDERS

Wie kan mij vertellen wie de eigenaar is van het slagmerk NOORDERLICHT.

Antwoorden gaarne aan de redactie doorgeven.

Stempelkaart (25)

- Naam:** Ruud Boelens
Esdoornpad 8
2461 DE Ter Aar
0172 603680
- Beroep:** Hoofd Afdeling Documentaire Informatievoorziening Ministerie van Economische Zaken
- Verzamelaar:** Sinds het begin van de jaren zestig.
- Lid Poolster:** Na het lezen van een artikel in het Parool over de koninginneschaats kwam ik tot de ontdekking dat ik ook in het bezit was van een dergelijk paar. Ik heb toen contact opgenomen met de in het artikel genoemde Anrie Broere en ben nadien lid geworden van de Poolster.
- Topschaats:** Een paar Zuidhollandse-Friese schaatsen gemaakt door Pieter Pieterse uit Ter Aar. Bijzonder omdat ze door een schaatsenmaker uit mijn eigen woonplaats zijn gemaakt.
- Bijzonder boek:** 'Schaatsenrijden' door Mr. J. van Buttingha Wichers. Een pracht-exemplaar uit de kast van een notaris.
- Bijzonder object:** Een luciferdoosje van café 't Veerhuis uit Puttershoek, het café van de vader van Kees Verkerk. Op het doosje de afbeelding van een paar Vinkschaatsen, een bootje met het veerhuis en daaronder het adres van het café.
- Belangstelling:** Tegel uit 1967 met daarop afgebeeld Kees Verkerk. Een uitgave van het Vrije Volk. En verder boeken en tijdschriften.
- Kouwe Drukke:** Maak een complete inventaris (CD-ROM) van de in Nederland uitgegeven schaatsliteratuur. (Een aanzet hiertoe werd, ten tijde van het verschijnen van het KNSB-jubileumboek 'Niet over één nacht ijs', al gedaan door Hedman Bijlsma en Karel Verbeek. Op initiatief van Ruud Kalee werd er door de Poolster al een inventarisatie van de jubileumboeken gemaakt – red.)
- Poolster:** Zorg dat het een hobby blijft die voor een ieder toegankelijk is.

Oproep

Heeft iemand oude filmbeelden, bijv. van het Polygoonjournaal of de "Fricofilm van de Elfstedentochten van voor 1985? Ik zou er graag een kopie van hebben voor mijn verzameling Elfstedentochtspullen.

Tevens ben ik op zoek naar het boek (in tijdschriftvorm) van Fenno Schoustra, getiteld "De Friese Elfstedentocht 1956"

Paul Meuldijk, tel. 010 4748312, e-mail plmr.meuldijk@hetnet.nl

Iets over het hardrijden in begin van de 19^e eeuw en de wedstrijd van 18 januari 1823 te Leeuwarden in het bijzonder

Het afgelopen jaar was er op de T V een boeiende uitzending: De zomer van 1823, gepresenteerd door Geert Mak, de schrijver van *Hoe God verdween uit Jorwerd* en *De eeuw van mijn vader*. Aanraders als je eens wat anders wil lezen dan schaatsboeken. De zomer van 1823 brengt een wandeling in beeld van de student Jacob van Lennep en zijn vriend die in 1823 een wandeling in Nederland maken, en door Geert Mak nagelopen en van commentaar voorzien. Het is jammer dat deze twee studenten hun wandeling niet in de winter gemaakt hebben, want dan zouden we mooie verslagen hebben kunnen krijgen van alle winteractiviteiten, die met name in Friesland werden gehouden. De winter van 1823 behoort namelijk tot de top tien van de laatste drieënhalve eeuw. Met een gemiddelde temperatuur van - 2,2 gr.C neemt deze winter de 7^e plaats in! Ter vergelijking: de winter van 1963 (2^e plaats) had een gemiddelde temperatuur van - 3 gr.C. Vooral de maand januari was uitzonderlijk koud. Vanaf de 7^e januari tot het eind van de maand – met een kleine inzinking rond half januari- vroor het streng tot zeer streng.

LEEWARDEN, den 18 January.
De hardrijderij op schaatsen, reeds vroegtijdig aangekondigd, heeft heden, door het schoone weder begunstigd, in de hooge tegenwoordigheid van Z. E. den heere gouverneur dezer provincie plaats gehad.
Een buitengewoon aantal sanfchouwers, nit alle oorden van dit gewest en uit de naburige provincie Groningen te zamen gevloeid, en vele der aanzienlijkste vrouwen en ingezeteneu dezer hoofdstad, hebben niet weinig den lust van dit echt nationaal volksfeest vermeerderd; terwijl heeren officieren van het garnizoen en de heeren direktoren voor de goede orde met de meeste nauwkeurigheid hebben gewaakt.
Zestien, tot dezen wedloop uitgenoodigde, manspersonen, de snelste schaatsrijders uit Friesland, hebben hunne vlugheid en krachten, tot verwondering der sanfchouwers, meesterlijk tegen elkander beproefd, en *Hantje Jans Speerstra* heeft de eer mogen genieten, als overwinnaar, den uitgelooften prijs te behalen; zijnde de baan, ter lengte van vijf en vijftig Rijplandsche Roeden, in den tijd van 18 seconden door hem afgereden.
Aangenaam werden de sanfchouwers verrast door de tegenwoordigheid van *Tryntje Johannes Reidinga*, die zich eensklaps met eene fiksche snelheid op de baan vertoonde; zij verlevendigde daardoor de herinnering aan die genoogens, welke zij, korte dagen te voren, aan het Leeuwarder publiek, bij het behalen van den prijs, in zulk eene ruime mate had verschaft.
De snelheid harer vlugt, de zwier en bevalligheid harer wendingen, gaven aan het feest van den dag eene waarlijk vervrolijkende afwisseling.
Deze wedloop werd opgevolgd dooreen' maaltijd van de aanzienlijkste ingezetenen dezer stad, vereerd door het bijzijn van Z. E. den heere Gouverneur en andere zoowel provinciale als stedelijke autoriteiten, en waarbij tevens tegenwoordig waren bovengemelde *H. J. Speerstra* en *Alle Taewes Hetinga*, zijn laatste allen lof waardige mededinger.
Op dezelve werd aan eerstgemelde den prijs van *Vijftien Gouden Dukaten*, met eene toepasselijke sanfpraak, uitgereikt; terwijl er aan *A. T. Hetinga* en den verdienstlijken *Iesk Uikes Hoekstra*, als een blijk van bijzondere goedkeuring, eene, hoezeer niet uitgelooft, premie, met vereerende getuigschriften, werd toegekend. Gepaste roasten en luimige dichtregelen hebben dezen maaltijd verlustigd, en dat volksfeest op eene nationale wijze doen eindigen.
Vrieslands ingezetenen mogten alzoo, met toejuichende deelneming, dit bijzonder geliefkoosd wintervermaak ten tweeden male in deze residentie genieten.

Hebben we dan geen verslagen van deze twee jongemannen, we hebben wel de *Leeuwarder Courant* waar uitvoerig verslag gedaan wordt van bijzonderheden uit deze winter. Het afgelopen jaar heb ik de complete jaargang van 1823 kunnen kopen en het is heerlijk om in zo'n oude jaargang te grasduinen. Boekenliefhebbers onder de verzamelaars zullen dit wel mee kunnen voelen. Deze krant verscheen toen nog maar twee maal in de week: op dinsdag en vrijdag. De kwaliteit was toen veel beter! Dan heb ik het niet over de inhoudelijke kant – de beoordeling daarvan laat ik maar aan de Friezen over- maar de kwaliteit van het papier. In die tijd werden de kranten nog op geschept papier gedrukt. In de loop van de tijd zie je de papierkwaliteit sterk terug lopen. Al vrij snel zie je begin januari de aankondigingen van *hardrijderijen* op *schaatsen* verschijnen. Opmerkelijk is dat deze advertenties niet "normaal" horizontaal afgedrukt werden, maar verticaal in de brede marge. Dit gold trouwens voor alle advertenties. Kosten en ruimte besparend?
Vrijdag 3 januari is het al meteen raak; vier aankondigingen van schaatswedstrijden en een arresleewedstrijd op de eerste pagina.

Een voorbeeld:

"Schaats-Hardrijderij te Workum. Met permissie van Ed. Achtbare heeren Burge-meesteren dezer Stad, gedenken de kastelein E. Nauta, in de Zwaan, en eenige Heeren, te laten verhardrijden en vrij vereeren:

Een fraaije Zilveren Tabaksdoos, tot een Prijs, en een Gouden Dukaat, tot Premie, op Maandag den 6^e Januari 1823 door Manspersonen. De Inschrijving zal plaats hebben op Zaterdag den 4^e Januari 1823, van 2 tot 4 uren, in voornoemde herberg".

Deze advertentie laat ons enkele bijzonderheden zien over de organisatie van wedstrijden. Allereerst moest de overheid "permissie"-ook het woord "consent" werd wel gebruikt – geven, om een schaatswedstrijd te houden. De organisatie van de wedstrijd zelf lag nog helemaal in handen van de kastelein of de herbergier. Soms worden ook "enkele liefhebbers" genoemd als organisator. IJclubs bestonden er in die tijd nog niet. Pas na 1850 zien we veelvuldig de namen van ijsclubs in de kranten opduiken.

Verrassend – voor mij althans – was te lezen dat er begin 19^e eeuw zoveel harddraverijen met slee en paard georganiseerd werden. Bijna net zoveel als wedstrijden op de schaats. In deze advertenties werd steeds vermeld – naast de gebruikelijke prijs en premie – het intrigerende zinnetje: *Alle paarden worden toegelaten, mits van zessen klaar*. De uitdrukking "van zessen klaar" was mij wel bekend, maar wat heeft dit met paarden te maken? Het spreekwoordenboek bood uitkomst: een paard is van zessen klaar als hij vier goede poten (sorry, benen) heeft en twee goede ogen. Zo leer je nog eens wat uit een krant uit 1823! Je komt trouwens nog meer aardige dingen tegen die iets over de mentaliteit van de mensen zeggen uit die tijd. Het heeft niets met schaatsen te maken, maar ik vond het zo aardig dat ik niet kan nalaten het te vermelden:

Op den 24^e September, is te Leeuwarden in de herberg "de Ster" blijven liggen: een zakje met eenig Geld; wie het vermist, kan het tegen behoorlijke bewijzen terug bekomen. Is dit geen "eenig" berichtje? En dan komen we in het nummer van dinsdag 14 januari de aankondiging van de *Hardrijderij* op schaatsen te Leeuwarden tegen. Deze keer was deze niet in de marge afgedrukt, maar normaal, horizontaal. Dit geeft al het belang aan van deze wedstrijd. Of zou een horizontaal gedrukte advertentie duurder zijn? Ze trekt in ieder geval meer de aandacht. Er is nog iets wat de aandacht trekt. Niet iedereen kan meedoen; rijders worden aangezocht:

"eenige Liefhebbers van Schaatsenrijders, indien Weder en IJs zulks toelaten (variant op het gezegde ijs en weder dienende?) op den 18^e Januari 1823 door zestien, tot dat einde bijzonder uitgenoodigde, Manspersonen, laten verhardrijden: eene Prijs van Vijftien Gouden Dukaten.

Op vrijdag 17 januari wordt dit bericht opnieuw afgedrukt met interessante aanvullingen: *De Rijdparty zal op de Stadsgracht plaats hebben, Billetten van toegang tot de Baan zullen voor Stadtgenooten, tegen betaling van Twee Gulden ieder Billet, ten voordeele der armen (in die tijd bestonden er kennelijk nog geen spek-en bonenrijderijen, maar men dacht wel aan de armen!); die (de biljetten) voor Dames en Vreemdelingen (mensen buiten de stad) zijn tegen betaling van een Gulden, ook verkrijgbaar op den dag der Hardrijderij, ten huize van de weduwe Oeds Diemers, kasteleinsche buiten de Vrouwenpoort te Leeuwarden, en aan de ingang der Baan.*

Opmerkelijk is dat de vrouwen en de mensen buiten de stad maar een gulden hoeven te betalen. Trouwens, voor die tijd nog een aardig bedrag! Ook valt op dat men in al deze aankondigingen spreekt van *Hardrijderij* op schaatsen. Kennelijk had men in die tijd nog geen onderscheid gemaakt tussen korte-en langebaanwedstrijden.

Op dinsdag 21 januari lezen we dan het uitvoerige verslag van deze wedstrijd en het leek me aardig om dat in zijn geheel in Kouwe Drukke in de oorspronkelijke vorm en spelling af te drukken.

Anrie Broere

Museum "Van bot tot klapschaats"

Op zaterdag 22 sept. J.I. is het schaatsmuseum "Van bot tot klapschaats", van Jan en Magda van Eijk geopend. Na een aantal jaren van werken en bouwen aan de huisvesting, hebben zij hun schaatsverzameling onder kunnen brengen in een nieuwe ruimte. Een prachtige collectie oude schaatsen en voorwerpen die met (natuur) ijs te maken hebben wordt hier tentoongesteld. Hiermee is een lang gekoesterde wens in vervulling gegaan.

Het bestuur van de Poolster en de redactie van Kouwe Drukke feliciteren Jan en Magda met het behaalde resultaat.

Kees en Gerrie den Braber zijn voor ons gaan kijken en zij vonden het zeer de moeite waard om eens een bezoek aan het nieuwe museum te brengen. Jan heeft mij toevertrouwd dat bezoekers altijd welkom zijn. Het is wel verstandig om een afspraak te maken, want zowel Jan als Magda zijn nog regelmatig op pad om hun collectie uit te breiden.

Adres: Schaatsmuseum, Jan en Magda van Eijk
Laan van Nifftarlake 49
3612 BM Tienhoven
tel. 0346 281789

Advertentie

Piet Mutsaers tel. 040 2216098

Nevenstaande tegel is op mijn verzoek gemaakt, door een zwager die frater is en als hobby heeft met klei allerlei beeldjes en andere dingen te maken. Hiermee staat hij op braderieën en markten. De opbrengst van al deze bijzondere dingen gaan naar een scholenproject in Kenya in Afrika. Hij streeft er met zijn hobby naar, om dit project altijd door te laten gaan. Zeker is dat elke cent terecht komt bij zijn school in Afrika. Geen moeite is hem teveel om geld naar dit doel te sturen.

Mochten er leden van de Poolster zijn die deze tegel willen hebben, dan kunnen zij dit tijdens de bijeenkomst in oktober kenbaar maken en de tegel bij mij zien. De tegel gaat 30 gulden kosten, exclusief eventuele verzendkosten. Pas als hij weet dat er belangstelling is gaat hij ze maken. De afmetingen van de tegel zijn 21x18 cm.

Tentoonstelling "Winters van weleer"

Winterlandschappen in de gouden eeuw (schilderijen en tekeningen) in het Mauritshuis, Korte Vijverberg 8 Den Haag. De tentoonstelling is van 27 nov. 2001 t/m 24 febr. 2002 te zien. Openingsdagen di t/m za 10-17 uur op zon en feestdagen 11-17 uur.

Op 25 december, 1 januari 's maandags gesloten. Info: Mauritshuis 070 3023456

In het Streekmuseum "Crimpenerhof" is een tentoonstelling ingericht van antieke en moderne schaatsen en alles wat met schaatsen te maken heeft. Omdat de Crimpenerhof een streekmuseum is zal speciaal de aandacht gevestigd zijn op de Crimpenerwaard. De tentoonstelling is samengesteld uit de collectie van Anrie Broere. De tentoonstelling duurt van 27 nov. tot 2 maart 2002. Openingsdagen di t/m za 14.00-17.00 uur. Adres: Streekmuseum Crimpenerhof, IJsseldijk 312, Krimpen a/d IJssel, tel. 0180 514866

Redactie

Kouwe Drukke is een uitgave van "De Poolster", verzamelkring van schaatsen en winterse objecten, en verschijnt drie maal per jaar.

Abonnement f. 40,00 per jaar, inclusief verzendkosten en de kosten van de jaarlijkse bijeenkomst.

Misdrukken, bezorgfouten of iets dergelijks a.u.b zo snel mogelijk doorbellen naar:

Bart van de Peppel, tel. 0318 416489

Redactieadres.

Bart van de Peppel

Marijkelaan 7

6721 GN Bennekom

e mail b.w.vd.peppel@hccnet.nl.

Leden redactie

Tom Streng (coördinator, redacteur)

tel. 0348 563100

e-mail: tom.streng@planet.nl

Anrie Broere (eindredactie)

tel. 0316 223081

e-mail: acbroere@hetnet.nl

Bart v. d. Peppel (beeldredactie, fotografie)

tel. 0318 416489

e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl

Minne Nieuwhof (redacteur)

tel. 0318 420327

e-mail M.Nieuwhof@hetnet.nl

Opmaak en druk

Bart van de Peppel

tel. 0318 416489

e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl

Leden bestuur De Poolster

Matthy van Klaveren (voorzitter)

tel. 0251 241492

e-mail: icu12191@euronet.nl

Huub Snoep (secretaris)

tel. 023 5613848

e-mail: sndoos@xs4all.nl

Bart van de Peppel (penningmeester)

tel. 0318 416489

e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl

Wiebe Blauw (lid)

tel. 071 5283320

e-mail w.blauw@planet.nl

Ledenadministratie: B.W. van de Peppel, Marijkelaan 7, 6721 GN Bennekom. Tel. 0318 416489

Abonnement

Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht **fl. 40,00** over te maken op **gironummer 7753528**

t.n.v.

**B.W. v. d. Peppel -INZ Poolster
Marijkelaan 7
6721 GN Bennekom**

Vermeld vooral – INZ Poolster – achter B.W. v. d. Peppel! Ook bij de mededelingen vermelden waarvoor het geld wordt gestort.

Kopij

Voor het decembernummer van "Kouwe Drukke" moet de kopij

Uiterlijk vrijdag 16 november 2001

binnen zijn op bovengenoemd redactie-adres. Handgeschreven, getypt, maar bij voorkeur op diskette of e-mail (e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl),. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld, maar a.u.b. niet op het allerlaatste moment.

De inhoud van artikelen in Kouwe Drukke mag zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.